

20 ANYS DE
PENSAMENT
CONTEMPORANI
LA CÀTEDRA FERRATER MORA (1989-2009)

I N T E R M Í T I N G

La seguretat en la societat del risc

Girona, 17, 21, 24, 26 i 28 de gener de 2011

Contingut

PRESENTACIÓ

PROGRAMA

GLOSSARI

MATERIAL DOCENT

SESSIÓ 1/ Teoria I: **(In)seguretat: visió integral**

CURBET, J. (2010). *Un món insegur: La seguretat en la societat del risc* -Capítol 4- (Girona: CCG Edicions).

SESSIÓ 2/ Teoria II: **(In)seguretat: visió evolutiva**

CURBET, J. (2010). *Un món insegur: La seguretat en la societat del risc* -Capítol 5- (Girona: CCG Edicions).

SESSIÓ 3/Anàlisi I: **La inseguretat ciutadana**

CURBET, J. (2010). "La inseguretat ciutadana ha canviat les nostres vides". A: Revista *PAPERS* 53. Institut d'Estudis Regionals i Metropolitans de Barcelona (UAB), quart trimestre. Una versió molt ampliada d'aquest article es pot trobar a CURBET, J. (2010). *El rei nu: Una anàlisi de la (in)seguretat ciutadana*. Girona: CCG Edicions.

SESSIÓ 4/Anàlisi II: **(Anti)terrorisme**

CURBET, J. "(Anti)terrorisme: Vision et gouvernance". A: Revue *Cahiers de la Sécurité*. Institut National des Hautes Études de la Sécurité et de la Justice (en procés d'edició).

SESSIÓ 5/ Teoria III: **Una seguretat mundicèntrica**

CURBET, J. (2010). *Un món insegur: La seguretat en la societat del risc* -Conclusió- (Girona: CCG Edicions).

BIBLIOGRAFIA

LECTURES COMPLEMENTÀRIES

Relació de lectures

Textos (disponibles en format PDF en un CD)

FIGURES

Figura 1: Visió integral de la inseguretat

Figura 2: La (in)seguretat en el món actual

Figura 3: Estadis de la seguretat

Figura 4: Procés de producció de la inseguretat ciutadana

Figura 5: La governança democràtica del antiterrorisme

PRESENTACIÓ

Quina podria ser la utilitat d'una anàlisi de la *inseguretat* que no estigui orientada a l'obtenció de *seguretat*? Però també, què se'n podria esperar d'una *política pública de seguretat* que no sigui el resultat d'una comprensió adequada del *problema d'inseguretat* que pretén solucionar?

Els *riscos* –que deriven en *accidents i desastres*– i els *conflictes* –que es materialitzen en *violències*– únicament poden ser controlats de forma efectiva, quan s'actua preventivament, mitjançant la conjunció fèrtil i sostinguda entre una reflexió orientada a l'acció (anàlisi) i una acció reflexiva (gestió). D'aquesta forma, quan s'intervé per tal de minimitzar els danys causats per accidents, desastres i violències, també s'aconsegueix que la solució no acabi agreujant el problema.

Una anàlisi adequada permet veure amb nitidesa, en una mirada integradora, les distintes perspectives que ofereix qualsevol problema d'inseguretat que hàgim d'afrontar: els actors, els factors de risc, les vulnerabilitats, els processos, les causes, les conseqüències; però també les polítiques de seguretat que pretenen solucionar-los i els seus efectes reals. La qual cosa planteja, als actors institucionals i socials de la governança de la seguretat, el repte de desplegar la capacitat per a indagar la presència de nous riscos i conflictes en el curs de la solució dels antics o bé per a explicar la intuïció, sorgida de l'experiència, de que un risc o un conflicte es troben a punt d'entrar en el carreró sense sortida del desastre o la violència.

PROGRAMA

OBJECTIU

Facilitar el desplegament d'una comprensió àmplia i profunda, des d'una visió integral i evolutiva, del mecanisme psicosocial que articula, en un tot, la producció d'inseguretat i seguretat en la societat del risc.

Per a això caldrà:

- a. Repensar, d'una banda, la funció del *risc* i el *conflicte* i, de l'altra, de la *seguretat* en la societat actual.
- b. Examinar el procés de producció de les *demandes de seguretat*, així com de les *polítiques públiques* destinades a satisfer-les.
- c. Identificar les coincidències i les contraindicacions existents entre *seguretat* i *llibertat*, així com entre *seguretat* i *justícia*.
- d. Avaluar les propietats i els límits de les diferents *estratègies de seguretat*: individual (egocèntrica), grupal (etnocèntrica) i col·lectiva (mundicèntrica).

HORES LECTIVES: 15 h.

CALENDARI: 17, 21, 24, 26 i 28 de gener de 2011.

LLOC: Fontana d'Or
(Carrer dels Ciutadans, 19 - Girona)

SESSIONS (de 17:00 a 20:00 PM)

Sessió 1	Sessió 2	Sessió 3	Sessió 4	Sessió 5
Teoria I (In)seguretat: visió integral	Teoria II (In)seguretat: visió evolutiva	Anàlisi I La inseguretat ciutadana	Anàlisi II (Anti)terrorisme	Teoria III Una seguretat mundicèntrica

PROFESSOR

Jaume Curbet

Director del Màster en-línia en *Polítiques públiques de Seguretat* de la *Universitat Oberta de Catalunya (UOC)* i l'*Institut de Seguretat Pública de Catalunya*. Investigador associat en matèria de seguretat ciutadana de l'*Institut d'Estudis Regionals i Metropolitans de Barcelona de la Universitat Autònoma de Barcelona*.

Abans va dirigir l'*Observatori del Risc de Catalunya* i la revista *Seguretat Sostenible* i va exercir com a professor associat dels *Estudis de Criminologia de la Universitat de Girona*.

És membre dels Comitès científics internacionals de *URVIO: Revista Latinoamericana de Seguridad Ciudadana* (FLACSO Ecuador) i de la revista *Cahiers de la Sécurité* (INHES).

És autor d'alguns llibres, entre els més recents:

- *La glocalización de la (in)seguridad* (Madrid-La Paz: Instituto Nacional de Administración Pública -España- i Plural Editores, 2006).
- *Temeraris atemorits: L'obsessió contemporània per la seguretat* (Girona: CCG Edicions, 2007).
- *Conflictos globales, violencias locales* (Quito: FLACSO Ecuador, 2007).
- *Insicurezza: Giustizia e ordine pubblico tra paure e pericoli* (Roma: Donzelli Editore, 2008).
 - Edició en castellà: *El rey desnudo: La gobernabilidad de la seguridad ciudadana* (Barcelona: Editorial UOC, 2009).
 - Edició en català: *El rei nu: Una anàlisi de la (in)seguretat ciutadana* (Girona: CCG Edicions, 2010).
- *Un món insegur: La seguretat en la societat del risc* (Girona: CCG Edicions, 2010).
- *La ciutat de la por -ed.-* (Barcelona: Editorial Gedisa, en procés d'edició).

G L O S S A R I

Catàstrofe ecològica global. La humanitat ha aconseguit, en el transcurs del darrer segle, ni més ni menys que la capacitat de l'autodestrucció. Allò que el planeta amenaça actualment no és una ronda més de danys autoinfligits (una característica força constant de la història humana) ni un altre esgraó més en la llarga cadena de catàstrofes que ha patit reiteradament la humanitat en el camí que ha recorregut fins a la seva situació actual, sinó un desastre que posi fi a tots els desastres: una catàstrofe que no deixaria cap ésser humà darrere seu per documentar-la, per reflexionar-hi, ni per extreure'n cap lliçó (ni, per descomptat, per aprendre i aplicar aquesta lliçó). Efectivament, la humanitat disposa actualment de tots els recursos necessaris per perpetrar (ja sigui deliberadament o bé per defecte) un suïcidi col·lectiu: és a dir, per aniquilar-se a si mateixa emportant-se amb ella la resta de la vida damunt el planeta [Dupuy].

Boc expiatori. Quan la inseguretats ve de la mà, com acostuma a succeir, de crispació entorn a la identificació per la nacionalitat o l'ètnia -que es tradueix en ressentiment contra *invasors* considerats com inassimilables-, aleshores es pot confondre, fàcilment, al lladre o al carterista, als qui no hi ha manera de trobar, amb l'estranger, ben visible, d'altra banda. D'aquesta forma, delinqüent i immigrant es poden confondre en una figura absolutament exterior a *nosaltres*, de manera que no mereixen sinó l'exclusió. I és que l'acumulació d'ansietat en una col·lectivitat necessita, periòdicament, descarregar-se de tal forma que no posi en perill la supervivència de la pròpia comunitat: aquesta és precisament, des de temps immemorial, la funció atribuïda al *boc expiatori*.

Conflicte. Lluita, desacord, incompatibilitat aparent, confrontació d'interessos, percepcions o actituds hostils entre dues o més parts. El conflicte és connatural amb la vida mateixa, està en relació directa amb l'esforç per viure. Els conflictes es relacionen amb la satisfacció de les necessitats, es troben en relació amb processos d'estrès i sensacions de temor que poden derivar o no en comportaments violents [Vinyamata].

Crim organitzat global. Durant la darrera dècada del segle XX, en el continent europeu, es va produir una sinèrgia perversa que hauria de significar la gran oportunitat per a la constel·lació de grups criminals d'àmbit local, no només europeus, de constituir-se en una xarxa transnacional de crim organitzat capaç no únicament de parasitar

sinó fins i tot de mediatitzar, amb una eficiència desconeguda fins aleshores, el nou sistema polític i econòmic mundial. L'enfonsament d'un dels Estats més grans del món, la URSS, hauria de significar el descobriment d'*El Dorado* per al crim organitzat (un immens mercat de béns de tot tipus obert a la possibilitat d'un saqueig sistemàtic). I, alhora, l'eliminació de les fronteres interiors europees, una facilitat inesperada per al tràfic il·legal de tot allò (drogues, armes nuclears i químiques, éssers humans, armes convencionals, recursos naturals, etcètera) que, en qualsevol lloc, algú (sense que importés *qui* ni *per a què*) estigués, simplement, disposat a pagar-lo.

Crisi. En la calligrafia xinesa, el concepte *crisi* s'expressa no amb un sinó amb dos ideogrames: en tant que el primer representa la presència de *perill*, l'altre indica l'*oportunitat* que ofereix. I, en definitiva, l'ambivalent propietat de tot canvi crític (*perill* i *oportunitat* alhora) explica la inevitable *incertesa* a l'hora de pronosticar tant el seu abast com el desenllaç; donat que no es tracta precisament de reaccions automàtiques, com poden ser-ho les físico-químiques.

Delinqüència. En parlar de delinqüència incorrem en una generalització poc aclaridora. No hi ha dubte que poc tenen a veure els homicidis (si és que té algun sentit explicatiu ajuntar en una mateixa categoria les venjances de la criminalitat organitzada i els crims passionals) amb els robatoris en automòbils: ni en les *causes* que els originen, ni en els *efectes* que se'n deriven de cada un d'ells, ni tampoc, per tant, en les corresponents *estratègies de prevenció* i de *control*.

Demanda de seguretat. La sol·licitud, per part dels ciutadans, de serveis de protecció ja siguin públics o bé privats.

Desastre. Manifestació extrema, tot i que no extraordinària, del risc. Si el risc constitueix una amenaça potencial per als éssers humans i allò que aquests valoren, el desastre seria la materialització d'aquesta amenaça [Sauri].

Glocalització de la (in)seguretat. Els processos -econòmics, socials o mediambientals- que es produeixen a escala local, poden tenir conseqüències globals gairebé instantànies, i viceversa [Giddens]. La mobilitat dels capitals, els béns, les persones, les idees i les substàncies contaminants qüestiona cada cop més la capacitat que té cada un dels

governos per complir, aïlladament, els seus propis compromisos socials i polítics a l'interior d'unes fronteres clares. Tot i que, aquesta inadequació de l'Estat als complexos processos d'un món interconnectat, no es manifesta en una única direcció sinó en dues: cap avall -l'Estat resulta *massa gran* per abordar els problemes locals- i cap amunt -l'Estat resulta *massa petit* per abordar els problemes globals- al mateix temps, també pel que fa a la seguretat. Així doncs, si bé la protecció de la seguretat personal - juntament amb la vivenda o l'ensenyament, per exemple- apareix, cada dia més, com una competència apropiada per ser desplegada en àmbits delimitats territorialment (preferentment locals o regionals), per a la lluita contra el terrorisme, el crim organitzat global o la crisi ecològica (així com la salut mundial o la regulació econòmica global) cal un tractament multilateral i fins i tot mundial. Sense perdre de vista, tampoc, la creixent dificultat per establir una delimitació clara entre les distintes manifestacions (locals i globals) de delinqüència organitzada. Així doncs, els estats segueixen essent de la major importància per a la protecció i el manteniment de la seguretat i el benestar dels seus ciutadans [Held]; la qual cosa no contradiu el fet que el repte de la seguretat, en el món contemporani, requereixi un enfoc *glocal*.

Governança. El concepte de *governança* és bàsicament una eina analítica i descriptiva. Però en la mesura en que una pauta de *governance* pugui veure's com el resultat de les intervencions dels actors, també té una dimensió normativa. De manera que, des de la perspectiva analítica, implica un marc conceptual per captar els arranjaments institucionals de la societat i la gestió dels mateixos per part dels actors rellevants; i, des de la perspectiva normativa, compromet el lideratge moral dels actors per millorar les estructures institucionals existents de cara a augmentar la capacitat de solució dels problemes d'acció col·lectiva [Prats].

Inseguretat ciutadana. En el fenomen de la inseguretat ciutadana cal distingir-hi dues dimensions. La *dimensió objectiva* (risc de victimització) es fonamenta en la probabilitat estadística que tenen les persones de ser víctima d'algun o varis tipus de delictes. D'altra banda, el que preval en la *dimensió subjectiva* (risc percebut o sentiment d'inseguretat) és el temor al delictes. En el ben entès que, aquest temor al delictes, es pot presentar, d'una banda, en una relació raonable entre el *temor* que experimenta el ciutadà i

el seu nivell d'exposició certa i directa a una o diverses formes concretes d'agressió delictiva, és a dir com a temor a un *risc real*; però, de l'altra, també com un *temor difús* a la delinqüència que no necessàriament es correspon amb el *risc real* al que es troba exposat el ciutadà que experimenta aquesta inseguretat. Tot i que, tant en un cas com en l'altre, el malestar en el subjecte que experimenta alguna d'aquestes formes de temor resulta evident, i en molts casos traumàtic, no es tracta, de cap manera, d'una distinció intrascendent.

Problema de seguretat. Quan un conflicte inherent a un problema social és catalogat com un *problema de seguretat*, aleshores salta a les primeres posicions de l'agenda política, és tractat prioritàriament i acapara els recursos públics que fins aleshores li havien estat negats. Així mateix, la gestió dels *problemes de seguretat*, entesa d'aquesta manera, reclama, gairebé sempre i en bona mesura irreflexivament, alguna minva de la llibertat en nom d'un suposat superior *dret a la seguretat* que, segons sembla, no seria possible garantir-lo si no és en contraposició directa amb la resta dels drets i llibertats. Sense perdre de vista que no hi ha problemes públics evidents; ja que les seves fronteres i les seves dimensions internes, les solucions que es proposen i les raons per actuar sobre ells es desplacen sota l'influx d'actors que sovint competeixen per imposar definicions i vies d'acció [Godefroy i Lascoumes].

Protecció. Estar protegit no és un estat natural. Es tracta d'una situació construïda ja que la inseguretat no és una cosa que s'esdevé d'una forma més o menys accidental, sinó una dimensió consubstancial a la coexistència dels individus en una societat moderna. Amb tot, encara que és cert que cal combatre la inseguretat per tal que els individus puguin coexistir en el si d'un mateix conjunt, aquesta exigència implica també la necessitat de mobilitzar una bateria de mitjans, que no seran mai anodins, i abans que res la institucionalització d'un Estat dotat d'un poder efectiu per jugar el paper de proveïdor de proteccions i de garant de la seguretat. Es poden distingir dos grans tipus de proteccions: les proteccions civils i les proteccions socials. Les *proteccions civils* garanteixen les llibertats fonamentals i la seguretat de les persones i els béns en el si d'un Estat de dret. Les *proteccions socials* cobreixen contra els principals riscos susceptibles de produir una degradació de la situació dels individus, com poden ser les

malalties, els accidents, la vellesa desamparada o els successos que en el seu extrem poden dur a la marginació social [Castel].

Risc. Els riscos no són *efectes col·laterals o secundaris* del procés de modernització de la societat industrial, sinó que, ben al contrari, constitueixen un component essencial d'aquest procés. El capitalisme, com recorda Giddens, no seria res sense el risc. A dos nivells complementaris. El primer, resulta evident: sense poder externalitzar els riscos i els conflictes inherents a tot procés d'acumulació de riquesa en unes poques mans, no resultaria concebible l'actual sistema econòmic i polític. El segon, és més subtil: el capitalisme postindustrial no només creix gràcies al seu poder de *generar irresponsablement risc*, sinó també degut a la seva capacitat per *aprofitar els beneficis del problema*: és a dir, la indústria i el comerç de la seguretat, i les polítiques *seguritàries* (que, indissociablement, ho són també de la por).

Seguretat. Si bé la idea de *seguretat* és certament un valor –ja que enuncia una cosa desitjable–, malgrat tot es tracta d'un valor peculiar, problemàtic, ja que tendeix a engolir, de forma voraç i caníbal, els altres valors (llibertat, justícia, bona vida, igualtat, fraternitat) si s'assumeix com a *valor màxim*; el seu efecte contaminant, aleshores, pot ser desastrós; els arruïna i acaba arruïnant-se a si mateixa. I amb tot, aquesta idea es troba, com cap altra, implantada en la consciència de la modernitat [Trías]. Així mateix, la *seguretat* no és –contràriament a la concepció dominant– un terme políticament neutre, sinó més aviat el resultat de l'hegemonia social d'uns valors, interessos i una visió del món que es presenta com la més convenient, com l'única raonable [Subirats]. Així doncs, la *seguretat* i el seu correlat l'*ordre*, tan necessaris en qualsevol societat, no poden seguir sent considerats com una mera conservació de l'*status quo*. D'una banda, perquè aquest *status quo* és inestable; i de l'altra, i principalment, perquè és injust [Panikkar], radicalment injust; fins al punt que resulta humanament insostenible.

Seguretat ciutadana. La seguretat ciutadana és el concepte usat actualment per referir-se a la cerca de seguretat contra l'ocurrència de fets violents o delictius. Es distingeix del concepte de *seguretat pública* per la participació de nous actors socials en la seva producció. Mentre que l'èmfasi en la *seguretat pública* va correspondre a un monopoli estatal en matèria de seguretat focalitzat en les forces de policia i els tribunals [Ruiz i

Vanderscheuren], la *seguretat ciutadana* s'ha d'entendre com la creació de condicions que permetin als ciutadans el seu desenvolupament personal, familiar i social en un marc pacífic i democràtic. La qual cosa requereix un consens ampli i la disponibilitat d'actors conscients i compromesos amb la necessitat d'elaborar –mitjançant la generació d'espais comunitaris i descentralitzats a través dels quals els ciutadans poden participar en la identificació d'amenaques i dels mitjans necessaris per conjurar-les– polítiques públiques de seguretat ciutadana eficaces, eficients i políticament sostenibles.

Societat del risc. Destacats sociòlegs –particularment Beck– vénen sostenint que vivim en la *societat del risc*. El risc, és a dir, la consciència de probabilitats nefastes, no és més, malgrat tot, que un símptoma en la superfície de la modernitat recent, l'indicador d'una mutació contemporània d'un gran abast en la trajectòria de les societats humanes. El discurs del risc permet, d'una banda, que les conseqüències socials, ambientals i polítiques d'un capitalisme liberal i transnacional apareixin com inevitables; i, de l'altra, que ningú en particular es faci visible com a responsable d'aquests danys. De manera que el risc absorbeix eficaçment l'energia que, d'una altra manera, podria dedicar-se a la construcció d'alternatives socials i polítiques.

Terrorisme. El terme *terrorisme* –cap organisme internacional, incloses les Nacions Unides, ha aconseguit definir-lo en termes assumibles universalment– és el que millor revela l'abast de l'estigma sobre la violència de l'adversari. Els *terroristes* són aquells als qui els Estats, les poblacions afectades i els mitjans de comunicació d'aquestes societats designen com a tals en funció d'uns mètodes que provoquen una profunda angoixa i comporten la mort de civils. Però és summament rar que els interessats adoptin aquesta denominació pel seu compte; ben al contrari, es posicionen com a *resistents* que recorren a la *lluïta armada*, expressió susceptible de suggerir un determinat paral·lelisme amb la força armada que s'utilitza contra ells [Braud].

Violència. Degeneració destructiva del conflicte que es distingeix per ser una acció estimulada per la por, el ressentiment o la venjança i que pretén destruir, reduir o dominar al qui es considera generador d'aquestes emocions i percepcions [Vinyamta].

BIBLIOGRAFIA

- BECK, U. (1998). *La sociedad del riesgo*. Barcelona: Paidós.
- (2002). *La sociedad del riesgo global*. Barcelona: Paidós.
- (2008). *La sociedad del riesgo mundial: En busca de la seguridad perdida*. Barcelona: Paidós.
- BRAUD, P. (2006). *Violencias políticas*. Madrid: Alianza Editorial.
- CASTEL, R. (2004). *La inseguridad social: ¿Qué es estar protegido?* Buenos Aires: Manantial.
- DUPUY, J-P. (2004). *Pour un catastrophisme éclairé: Quand l'impossible est certain*. Paris: Le Seuil.
- (2005). *Petite métaphysique des tsunamis*. Paris: Le Seuil.
- GIDDENS, A. (2004). *Consecuencias de la modernidad*. Madrid: Alianza Editorial.
- GODEFROY, T. i LASCOUMES, P. (2005). *El capitalismo clandestino*. Barcelona: Paidós.
- HELD, D. (2005). *Un pacto global*. Madrid: Taurus.
- PANIKKAR, R. (2002). *Paz y desarme cultural*. Madrid: Espasa Calpe.
- PRATS, J. (2005). *De la burocracia al management, del management a la gobernanza: Las transformaciones de las Administraciones Públicas de nuestro tiempo*. Madrid/Barcelona: INAP y IIG).
- RUIZ, J.C. i VANDERSCHEUREN, F. (2006). “Base conceptual de la seguridad”. A: *Consolidación de los gobiernos locales en seguridad ciudadana*. Florencia: Regione Toscana.
- SAURÍ, D. (2010). “Introducción al análisis y gestión de riesgos”. En: AUTORES VARIOS. *Riesgo y Emergencias* (Material docent del Màster en línia en Politiques públiques de Seguretat: Curs d'Especialització 3, mòdul 1, capítol 1). Barcelona: UOC.
- SUBIRATS, J. (2007). “El pim pam pum de la seguridad”. A: *El País*, nº 10.953 (7 juny), p. 40.
- TRÍAS, E. (2005). *La política y su sombra*. Barcelona: Anagrama, 2005.

MATERIAL DOCENT

(In)seguretat: visió integral

Abordar els problemes d'inseguretat des d'una perspectiva parcial no només impedeix, òbviament, la comprensió plena del problema sinó que, conseqüentment, limita de soca-rel les possibilitats de solució. És a dir, la manera de veure el problema és el problema. O, si es vol: només un problema correctament formulat té solució. Amb això es reafirma la impertinència radical d'una cerca de seguretat al marge de la plena comprensió de la inseguretat que la genera. De manera que, comprendre la inseguretat, probablement constitueixi la millor seguretat possible.

Comprendre la inseguretat suposa veure amb nitidesa, en una mirada integradora, les diferents perspectives que ofereix qualsevol problema d'inseguretat que hàgim d'afrontar: els actors, els factors de risc, les vulnerabilitats, els processos, les causes, les conseqüències, els tractaments i els efectes.

La seguretat viària, per exemple, no s'obté per una actuació dirigida únicament a sancionar les infraccions de normes de circulació ni, tampoc, per l'enduriment de les sancions. La minimització dels danys personals i materials produïts per la circulació massiva de vehicles de motor requereix, a part de la intervenció sancionadora, el desplegament d'un ampli ventall d'actuacions concertades en tots els àmbits: la millora constant de la seguretat tècnica dels vehicles, l'eliminació de "punts negres" en les infraestructures viàries, l'adequació de les normes a una realitat canviant, la millora de la formació dels

conductors, la difusió de l'educació viària entre la població, les campanyes de sensibilització a través dels mitjans de comunicació de masses, la disponibilitat d'instruments electrònics de control del compliment de les normes -en especial, les limitacions de velocitat i d'avançament, així com d'alcoholèmia-, la creació d'unitats especialitzades de policia de trànsit, etcètera. I, malgrat tot això, als països en què s'ha millorat més la seguretat viària encara pateixen uns nivells humanament insostenibles de morts i perjudicis a la salut; no només deguts a la sinistralitat sinó també, més recentment, a la contaminació atmosfèrica causada directament per la circulació de vehicles de motor: a Europa, per cada mort causada per un accident de circulació es produeixen almenys tres morts causades per la contaminació provocada pels vehicles de motor [Noy] i, en països molt urbanitzats com Alemanya, el seixanta per cent del monòxid de carboni i dels òxids de nitrogen, gasos tòxics, que es llancen a l'atmosfera, provenen del trànsit rodat. Aquesta contaminació, provocada pels vehicles de motor, és la causa més probable del recent augment de l'asma infantil a les ciutats [Ball].

Aquest fracàs relatiu, però tràgic, de les polítiques de seguretat viària només pot explicar-se per la seva renúncia -conscient o no- a alterar algunes de les condicions bàsiques de producció de la inseguretat viària. Així, per exemple, mentre que les normes de circulació imposen límits i sancions cada cop més estrictes de velocitat als conductors, la indústria de l'automòbil no es veu obligada a limitar tècnicament la velocitat dels vehicles; així mateix, l'ús de l'automòbil privat en detriment del transport públic o bé d'altres sistemes de transport més sostenibles (a peu, en bicicleta), tot i algunes intervencions, continua sent la norma a les ciutats; i una publicitat constant i massiva continua presentant la possessió privada d'automòbils com una condició indispensable de llibertat individual, d'èxit social de satisfacció de la gamma més bigarrada de desitjos.

Desmentint, doncs, una creença estesa, la seguretat no es genera en oposició frontal a la inseguretat sinó mitjançant el tractament complet, profund i sostingut dels factors de risc; de manera que produir seguretat suposa gestionar integralment la totalitat dels àmbits que sustenten la

inseguretat. Però, què cal per fer-ho? A la [figura 1](#) es presenta una visió de la inseguretat que pretén articular integralment -en sentit vertical- els àmbits *individual* i *col·lectiu* amb -en sentit horitzontal- les esferes *interior* i *exterior* de la inseguretat. En el benentès que cada un dels quatre quadrants resultants representa, només a efectes analítics, una part inseparable d'una realitat única -la inseguretat- i, per tant, indivisible. Això comporta no confondre, en cap moment, el mapa amb el territori.

Figura 1: Visió integral de la inseguretat

	Esfera INTERIOR	Esfera EXTERIOR
Àmbit INDIVIDUAL	<p>INTENCIONAL (Jo)</p> <p>Conflicte originari</p>	<p>CONDUCTUAL (Allò)</p> <p>Violències interpersonal</p>
Àmbit COL·LECTIU	<p>CULTURAL (Nosaltres)</p> <p>Identitat excloent</p>	<p>SOCIAL (Els)</p> <p>Violències col·lectives</p>

Font: Elaboració pròpia basada en Wilber (2007).

Sens dubte, no n'hi ha prou amb una comprensió simplement conceptual de la idoneïtat de la proposta de repensar la seguretat. En el problema de la inseguretat no només hi ha involucrada la ment sinó també les emocions i, en particular, emocions tan poderoses com el desig i la por. Això suposa acceptar que les actituds bàsiques davant la inseguretat es configuren en l'esfera interior de l'individu -que es representa al quadrant superior esquerre de la [figura 1](#)- amb una barreja confusa de pensaments, creences,

estereotips i emocions que no sempre es materialitzen en conductes lògiques i, per tant, previsibles.

Aquest és, doncs, l'espai de la fricció entre valors i desitjos enfrontats, entre desitjos i deures, entre condicionaments rebuts (genètics, culturals, socials) i necessitat de desplegar el potencial individual, en què s'acumula una tensió extraordinària. Òbviament, no es tracta d'una tensió que pugui reduir-se a una successió d'eleccions, en base a criteris utilitaris, entre opcions clarament identificables. Ben al contrari, la fricció es produeix en el punt de trobada (en realitat de confrontació) entre les dimensions conscient i inconscient presents en cada individu. Així mateix, la fricció no només es produeix d'una forma esporàdica, amb motiu de circumstàncies extraordinàries, sinó que es tracta d'un procés constant i insidiós que es registra en les situacions més quotidianes i, en bona mesura, en àmbits allunyats de la consciència.

Sobretot, no obstant, aquest és l'escenari en què es forja una de les psicopatologies més crucials en el procés d'evolució dels éssers humans i, en particular, en el desenvolupament de la inseguretats: l'*escissió egocèntrica*. Efectivament, quan la imprescindible comprensió de qui som nosaltres i qui els altres deriva, mitjançant una desmesurada identificació psicològica amb un mateix, en l'establiment d'una frontera psicològica entre les dues dimensions d'una realitat única -propulsada, en gran part, per la insofrible inseguretats existencial-, llavors queda també delimitat l'àmbit més propici a la confrontació interpersonal i col·lectiva dels diversos conflictes interns.

L'*escissió egocèntrica*, en la mesura que comporta la fe que els altres éssers, per naturalesa, han de sacrificar-se per nosaltres, allibera en l'individu l'*ànsia de poder*, és a dir la voluntat imperiosa de reduir la diferència mitjançant la força. Certament, només l'*ànsia de poder* sembla capaç d'impulsar l'individu a superar el límit de l'esforç requerit per obtenir allò realment necessari per viure: aliment, roba, recer, i a creure's obligat a lluitar solitàriament i acarnissada per acumular recursos, prestigi, poder en definitiva. Això suposa, per a l'individu psicològicament aïllat, generar i alhora patir uns

costos enormes en termes de riscos que es materialitzen en desastres i conflictes que esclaten en violències.

Així doncs, l'alliberament de l'ansia de poder dissol -pels efectes corrosius de l'escissió egocèntrica- el vincle (*ethos*) que uneix l'individu a la Humanitat i a la Natura en el Tot i estableix, per consegüent, la delimitació potencialment conflictiva entre nosaltres i els altres. És el que, per totes les tradicions filosòfiques, constitueix el *conflicte originari*, és a dir l'àmbit en què es generen els primers i ancestrals temors i d'on sorgeix la violència en totes les seves formes.

Malgrat tot, també és a l'esfera interior on es troben els anhels més íntims de l'ésser humà, els somnis, el potencial creatiu i, en definitiva, la saviesa essencial. L'accés conscient a la saviesa essencial és una tasca crucial per al desenvolupament dels éssers humans i que només pot ser realitzada en l'àmbit interior de cada individu. El desplegament d'aquesta saviesa essencial facilita, a l'individu, prendre consciència del conflicte intern com a font d'inseguretat i, per tant, descobrir el punt d'inici de la cerca de seguretat.

Així, només la consciència del conflicte intern permet a l'individu cessar en la cerca infructuosa i contraproductiva de seguretat lluny de la font de la inseguretat; és a dir, en els altres, en la resta. Paradoxalment, aquesta mala notícia -la font de la inseguretat es troba a la part més íntima de cada ésser humà- esdevé, per obra i gràcia de la consciència, en la millor notícia: cada ésser humà disposa de la capacitat per transformar-se, mitjançant la gestió responsable del conflicte intern, de productor d'inseguretat en generador de seguretat per a ell mateix i per als altres.

De manera que qualsevol intent d'entendre el fenomen de la inseguretat que deixi de banda, per fosca i inquietant, la introspecció a l'interior d'un mateix no podrà aconseguir mai el seu propòsit, perquè desdenya una veritat tan senzilla com transcendent: cada individu és, en última instància, un ésser únic i irrepetible. Malgrat tot, sent com és, la introspecció, una tasca feixuga i exigent que abans de comprometre els altres compromet a un mateix, no resulta estrany que sigui oblidada tan sovint, particularment en les societats filles de la Il·lustració. Això no desmenteix que, en l'altre extrem, també es

produeixin intents d'explicació de la (in)seguretat que no tinguin en compte la intrínseca condició social dels éssers humans.

Endinsar-se en el cor de les tenebres amb l'esperança de sortir-ne indemne es tracta, efectivament, d'una pretensió insensata. Com en el viatge metafòric emprès per Joseph Conrad, indagar en la cara fosca de la condició humana no és una empresa exempta de perills i, per tant, que sigui apropiada per a diletants o curiosos i, ni tan sols, que pugui constituir un repte a l'abast d'un simple propòsit intel·lectual. Un projecte d'aquest tipus exigeix determinació -per perseguir la veritat més enllà dels propis prejudicis- i, sobretot, valor -per incloure's a un mateix com a part del problema i no només de la solució. És tant el sofriment condensat, al llarg de l'evolució humana, en les diferents formes de violència o por que no és possible utilitzar-los sense el respecte i la cura propis d'un transportista de nitroglicerina. Respecte, justament, pel cabal incessant de sang vessada per la violència en les seves múltiples expressions, així com per la impossibilitat de reduir el problema del mal a un joc maniqueu d'estigmatitzacions. Cura per l'explosivitat d'unes substàncies, la violència i la por, capaces de provocar incontrolables reaccions en cadena.

Socialització vs individuació

L'articulació de les esferes individual i col·lectiva en una visió integral permet considerar conjuntament -tal com ho fa Bajoit- les causes objectives (els fets socials, aquelles forces estructurals exteriors a la consciència dels individus i que s'imposen a ells) i les intencions subjectives (les motivacions que donen sentit a les seves conductes). Articular és mostrar com les unes i les altres s'engendren recíprocament:

«d'una banda, com els fets socials no són coercitius sinó perquè tenen sentit i es tradueixen en intencions al cap dels individus i, de l'altra, com els productes d'aquestes intencions que són les lògiques d'acció social en què aquests individus es comprometen, (re)produeixen aquests mateixos fets socials» [Bajoit].

L'individu és, indissociablement, a la vegada subjecte i objecte de la vida social: la produeix i n'és el producte. Per consegüent, la societat és una suma d'individus entrelligats, que es construeixen com a individualitats pròpies per les seves relacions entre ells, i que, pel mateix, produeixen també la societat, que per la seva part els ofereix les condicions materials, socials i culturals perquè puguin (re)produir-se. És a dir, són les relacions entre els individus, que busquen construir i realitzar la seva identitat personal pels seus intercanvis, les que permeten entendre la vida social.

Així doncs, la condició humana és el resultat de dos processos complementaris: el *procés de socialització* i el *procés d'individuació*. Per la socialització, l'individu -en la primera meitat de la vida- s'ajusta a allò col·lectiu, en uns contextos culturals i socials específics. Alhora, per la individuació -particularment en la segona meitat de la vida-, l'ésser únic que habita en cada ésser humà està cridat a aflorar plenament, a desplegar-se conscientment en tot el seu potencial evolutiu, a culminar-se responsablement com un individu íntegre, d'una sola peça. De manera que, com va dir Einstein, la salut de la societat depèn tant de la independència dels individus que la formen com de la seva íntima cohesió social.

Per les seves pròpies lògiques internes, aquests dos processos - socialització i individuació- requereixen un desplegament conjunt i harmònic; de manera que un dèficit en el desenvolupament d'una de les parts afectarà inevitablement el tot. Així, les patologies característiques d'aquest desequilibri evolutiu es presenten, pel *dèficit d'individuació* (no pas d'individualització), com una submissió inconscient, i per tant personalment irresponsable, a l'herència genètica, cultural i social rebuda; és a dir, un acatament gregari i interioritzat d'un destí imposat ancestralment. Així mateix, a causa d'un *dèficit de socialització*, el replegament obsessiu sobre un mateix (egocentrisme) dificulta i fins i tot impedeix l'empatia amb els altres, la capacitat de cooperació, l'establiment de vincles socials creatius, el compromís cívic en la consecució dels objectius de la col·lectivitat i, en definitiva, la possibilitat d'actuar plegats.

Resulta convenient, doncs, prevenir-nos dels resultats funestos -en termes de generació de conflictes interns i externs- que es deriven de l'establiment de fronteres (l'espai dels conflictes) i, en particular, de la creació de la *frontera originària* per la qual se separa psicològicament l'esfera individual de la col·lectiva; ja que, individu i col·lectivitat, estan lluny de constituir realitats contraposades i ni tan sols tan fàcilment delimitables com acostumem a creure. Ben al contrari, com s'ha dit, els processos d'individuació i de socialització constitueixen les dues cares d'una mateixa moneda: l'evolució humana.

Precisament, el procés d'individuació consisteix, en gran mesura, a identificar *allò que s'expressa a través de mi* (ésser social) -en forma de pensaments, creences, valors, afectes, projectes; però també, prejudicis, temors, ressentiments, odis- *però que no s'ha originat en mi* (subjecte singular). És a dir, individuar-se suposa adquirir consciència de què hi ha a la meva ment i les meves emocions que regeix la meva vida i, en canvi, obeeix a interessos que no són necessàriament els meus. L'aparent paradoxa consisteix que per completar-se com a individu resulta imprescindible descobrir que allò que considero la meva identitat genuïna (jo) és, en la seva major part, una identitat compartida (nosaltres).

El descobriment que "jo" és, en realitat, "nosaltres", permet iniciar l'inventari dels condicionaments genètics, culturals i socials que hem interioritzat inconscientment com una cosa pròpia. Descobrir "què no sóc" constitueix, per descomptat, la condició prèvia i indispensable per "saber qui sóc". No es tracta de cap embarbussament. Recordem la invitació a pensar a la contra: com si es tractés d'esculpir (és a dir, treure tota la pedra sobrant fins que aparegui l'estàtua continguda a l'interior) fer-se d'una peça constitueix la responsabilitat bàsica de l'individu. Aquesta tasca, lluny de voler arribar a ser algú diferent de qui s'és realment, consisteix a despollar-se del que és impropri i per tant superflu, i permetre així que aparegui allò propi i essencial.

És en aquesta esfera interior de la dimensió col·lectiva -que es representa al quadrant inferior esquerre de la figura 1- que es construeixen, consoliden, transmeten i evolucionen visions compartides de nosaltres, dels

altres, del món. Aquestes visions col·lectives cristal·litzen, d'una forma específica en cada individu, en una multiplicitat d'identificacions que completen o bé alteren les identitats bàsiques: sóc dona, sóc mare, sóc divorciada, sóc catalana, sóc catòlica, sóc oftalmòloga, sóc melòmana, sóc de centreesquerra, sóc de Greenpeace, sóc naturista, sóc del Barça, etcètera.

De manera que cada ésser humà, al llarg de la seva vida, va gestionant – no sempre de forma plenament conscient– una cartera relativament àmplia d'identitats. Així, en un trajecte vital comú, la identitat bàsica nena es transforma successivament en jove, dona, mare, àvia; la identitat soltera en casada i després en divorciada, per potser tornar a esdevenir casada. Per la seva banda, l'estudiant es transforma en oftalmòloga, possiblement en presidenta del col·legi d'oftalmòlegs i, finalment, en jubilada. Així mateix, la identificació amb pràctiques religioses, opcions polítiques, aficions artístiques o esportives van ampliant i modificant constantment aquesta identitat necessàriament polièdrica.

El *mecanisme de la identificació* sembla complir un paper determinant en el procés de socialització, perquè permet als individus reconèixer-se entre ells per les seves semblances, compartir preocupacions, comprometre's amb i pels altres, recórrer trajectes comuns i marcar-se reptes que transcendeixen els limitats interessos individualistes. D'aquesta forma, diferents éssers humans que comparteixin la seva identificació amb la condició de dona podran reunir les seves forces individuals per lluitar col·lectivament per la igualtat de sexes; un grup d'oftalmòlegs podrà constituir un col·legi professional; uns quants aficionats al futbol crear un club; un conjunt de ciutadans aixecar un país. I, el que és millor, un mateix individu podrà, alhora, lluitar per la igualtat de sexes, constituir un col·legi professional, crear un club de futbol i aixecar un país. En definitiva, per les identificacions múltiples, l'individu es fa membre voluntari i responsable d'una comunitat que l'inclou i, a la vegada, el transcendeix.

On és, doncs, el risc? No pas en les identitats diverses, sinó en la *identitat exclusiva*. Les identitats múltiples i canviants (dona, mare, divorciada, catalana, catòlica, oftalmòloga, melòmana, de centreesquerra, de Greenpeace, naturista, del Barça), eventualment, es veuen constretes per la pressió de

l'irresolt conflicte intern tant com per una reacció identitària davant d'una greu pressió externa, així com per una conjunció de totes dues, en la necessitat imperiosa de realitzar-se en una identitat exclusiva (catòlica, per exemple); que concentra, a partir de llavors, la totalitat de l'energia distribuïda en les identifications múltiples. Aleshores, la realització d'aquesta identitat exclusiva es converteix en fonamental per a l'individu que ha vist així reduir-se tan dràsticament l'horitzó de realització personal en l'esfera col·lectiva, impregna totes les facetes de la seva vida, adquireix una prioritat absoluta i la seva materialització esdevé qüestió de vida o mort, ja sigui en un sentit psicològic o bé literal.

Violències

En l'àmbit individual, l'esfera *interior* (intencional) es projecta, necessàriament, en l'*exterior* (conductual) -que es representa al quadrant superior dret de la [figura 1](#). És en aquest àmbit, de la realitat indivisible de la inseguretats, que el *conflicte intern* es manifesta, inevitablement, a través d'una àmplia amalgama de *violències interpersonal*s.

L'acumulació quotidiana d'emocions negatives i poderoses -com el desengany, l'enuig, el ressentiment, la frustració, la gelosia, l'odi, l'enveja o la ira-, en algun àmbit lluny de l'abast de la consciència, ja sigui negant-les o bé reprimint-les, no constitueix cap garantia que no esclatin, en el moment i la situació més impensades -més aviat al contrari-, a través de conductes violentes que afectin, molt probablement, els qui poc o res hagin tingut a veure amb la causa real d'aquesta reacció incontrolada.

En uns casos, la descàrrega de tensió acumulada trobarà un conducte socialment acceptat -des de la pràctica esportiva fins a tota mena d'addiccions legals- i, en altres, es desbordarà més enllà dels límits de les normes -des de l'homicidi fins al suïcidi, passant per tota la gamma de violències interpersonals. D'aquesta forma, el conflicte intern arrela, s'expandeix epidèmicament, interactua amb altres conflictes interns i, amb summa facilitat, es cronifica en cercles perversos de violència generalitzada.

Si poguéssim rebobinar fins a l'origen el procés que culmina, per exemple, en un crim passional, amb tota probabilitat, ens inquietaria descobrir que el primer pas cap a aquest desenllaç tràgic no difereix, essencialment, d'aquesta mateixa acumulació d'emocions negatives que constitueixen el nostre particular conflicte interior. Malgrat tot, en la saviesa essencial que resideix a l'interior de cada ésser humà radica la possibilitat determinant de discernir, conscientment i responsable, la conducta que requereix cada moment i situació. És per això que uns mateixos condicionaments col·lectius cristal·litzen en cada individu d'una forma específica: davant d'una mateixa oportunitat delictiva uns individus l'aprofiten i altres la rebutgen; en una situació de desastre apareixen tant saquejadors com herois; al volant d'uns mateixos automòbils, conduint en unes mateixes carreteres i sotmesos a les mateixes regles, coexisteixen les conductes més agressives i temeràries amb les més prudents i solidàries.

Però no només es presenten entre els individus, aquestes diferències significatives. Un mateix individu, enfrontat a diferents situacions –ja sigui en el transcurs de la seva vida o bé en la seqüència d'un sol dia– pot ser alternativa o simultàniament prudent i temerari, egoista i solidari, heroi i malvat: el maltractador de la seva dona pot ser un conductor exemplar; el filantrop, un mafiós; l'escalador arriscat, un hipocondríac; el bisbe, un pederasta; Dr. Jekyll, Mr. Hyde¹.

D'aquí la importància crucial de la tasca introspectiva que ens manté conscients de l'evolució del conflicte interior, ens alerta del potencial de violència que acumula, ens avisa sobre la inèrcia fatal que el porta a expandir-se a través de conductes incontrolades (paraules, gestos, accions; però també silencis i inaccions) i, en conseqüència, ens obliga a actuar prudentment, és a dir responsablement, en tot moment; de manera que ens possibilita transformar-nos de factor d'inseguretat en factor de seguretat, tant per a un mateix com per als altres. En aquest sentit, Neumann assenyala que l'assassinat, en termes evolutius, constitueix una reacció humana primitiva,

¹ *L'estrany cas del Dr. Jekyll i Mr. Hyde* (de vegades abreviat simplement *El Dr. Jekyll i Mr. Hyde*) és una novel·la escrita per Robert Louis Stevenson i publicada per primera vegada el 1886. El llibre és conegut per ser una representació vívida de la lluita entre les diverses tendències de la consciència.

que queda superada pel desenvolupament de la consciència en forma de consciència moral i formació de la noció de justícia. Malgrat tot, pel procés de regressió, la instància superior de la consciència desapareix i resorgeix en lloc seu la reacció primitiva.

La interacció social dels conflictes interns -no assumits conscientment en el pla individual-, lluny de reduir el seu potencial de violència, constitueix l'entramat idoni per al desenvolupament excloent de les *identitats excloents* i per al desplegament de l'ànnsia de poder en les manifestacions més inquietants i tenebroses de *violències col·lectives* -que es representa al quadrant inferior dret de la figura 1.

El resultat d'aquesta sinergia perversa -entre una multiplicitat de conflictes interns, identitats exclusives i desitjos de poder- no es redueix a una simple constel·lació de circumstancials violències interpersonals sense una major significació col·lectiva; sinó que es tradueix en la constitució d'estructures socials, econòmiques i polítiques que, si bé pretenen assegurar el desplegament de la vida humana, sovint acaben convertint-se en una de les seves principals amenaces.

Òbviamment, les societats humanes estan constituïdes per individus i, per extensió, també per la interacció dels conflictes interns de tots ells. No seria sensat, per tant, confiar que les estructures socials creades per individus poguessin escapar als efectes, amplificats col·lectivament, del *conflicte originari*. Així doncs, el paper determinant de l'ànnsia de poder en la formació i el desenvolupament de les estructures econòmiques (el mercat o les grans corporacions multinacionals), polítiques (els estats o els organismes internacionals) i socials (la família, l'escola o els mitjans de comunicació) limita radicalment la capacitat d'aquestes institucions per contribuir significativament a la pacificació de la vida social.

No podem oblidar que, juntament amb els beneficis que aporten al desenvolupament humà, no resulta gens menyspreable la capacitat de què disposen les institucions per expandir, intensificar i reproduir els conflictes i, en la seva manifestació extrema, les violències. Així, les institucions econòmiques -que haurien de subministrar a tots els individus els recursos

necessaris per a la seva existència- generen, mitjançant l'exacerbació de la competitivitat individualista, no només un repartiment desigual de les oportunitats d'accés als recursos bàsics, amb una acumulació creixent de les riqueses en poques mans, sinó que condemnen amplis sectors de la població mundial a malviure una vida curta, plena de dificultats i mancances bàsiques, sense una esperança fundada de poder arribar a desplegar les seves capacitats humanes.

Així mateix, les institucions polítiques -que haurien, per una part, de garantir l'accés equitatiu de la totalitat de la població als béns públics essencials (salut, educació, habitatge) i, per l'altra, procurar les condicions bàsiques per a l'exercici harmònic dels drets i les llibertats- es mostren incapaces de subordinar l'activitat econòmica a l'interès comú, és a dir garantir la seguretat social; i, així mateix, tampoc aconseguen fer efectiu el seu propòsit fundacional de monopolitzar l'ús de la violència a fi d'assegurar la convivència, és a dir garantir la seguretat cívica.

Finalment, les institucions socials -cridades no només a reproduir l'existència humana, sinó a facilitar el ple desplegament de totes les seves potencialitats- no aconseguen eludir una funció perversa de transmissió de les condicions culturals que, en la seva arrel, alimenten el cicle de la violència. De manera que, només una definició extremadament restrictiva de la violència -aplicada exclusivament a les violències interpersonals- pot excloure del seu àmbit les violències estructuralment exercides per les institucions socials, polítiques i econòmiques. I, com que això passa força sovint, les violències llavors queden fatalment reduïdes a una successió fragmentada d'actes individuals, incomprensibles i desconnectats entre si, que només remotament apareixen vinculats als factors estructurals que els entrellacen significativament (violència sistèmica). Zizek resumeix, clarament, el nucli de la qüestió:

«A primera vista, els signes evidents de violència són els actes criminals i terroristes, els disturbis de carrer i els conflictes internacionals. Però hauríem d'aprendre a mirar-los amb perspectiva, a distanciar-nos de la fascinació d'aquesta violència directament visible protagonitzada pel

subjecte, una violència executada per un agent clarament identificable. Hauríem de ser capaços de percebre el rerefons que genera aquests esclats. Una mirada amb perspectiva ens permetria identificar una violència que es troba en la base dels nostres propis esforços per lluitar contra ella i per a fomentar la tolerància».

La definició restrictiva de la violència, per tant, no resulta innòcua. Ben al contrari, té conseqüències transcendents. Sobretot, una reducció tan gran del camp d'observació condemna qualsevol esforç de comprensió del cicle complet de la violència en simplement impossible; i, per descomptat, els diagnòstics de les diferents manifestacions de violència acceptada com a tal (juvenil, de gènere, escolar, laboral, política, organitzada) s'estavellen, una vegada i una altra, contra aquest mur destinat a salvaguardar les institucions de qualsevol responsabilitat en la producció de violència i inseguretat.

Efectivament, circumscriure la violència a les agressions entre individus o bé entre grups, suposa focalitzar l'atenció en les conductes desviades, és a dir psicològicament patològiques o socialment anòmiques, de certs individus i grups; de manera que, des d'aquesta visió deliberadament restringida, els actes violents apareixen com les excepcions tràgiques que confirmen d'alguna manera la bondat intrínseca de l'ordre social, polític i econòmic vigent. Conseqüentment, l'existència d'un cert volum de violències, lluny de pertorbar l'ordre establert, constituïria, paradoxalment, una condició indispensable per a la seva conservació. Però no només.

Aquesta reducció extrema del zoom, fins a deixar fora del visor tota violència estructural, eximeix de qualsevol responsabilitat les institucions en el cicle de la violència. Amb això, les institucions rarament són tingudes en compte com a part del problema de la violència i sí com a elements imprescindibles per a la seva solució. Des d'aquesta idea preestablerta, és clar, la producció de violència des d'alguna institució només pot acceptar-se en forma d'excepcions que confirmen la regla, tan sols imputables a individus inescrupolosos i que, difícilment, qüestionen sinó que més aviat confirmen la idoneïtat de les estructures vigents.

Per tot plegat, les institucions se senten legitimades per seguir produint exclusió social, econòmica i política, així com limitant drets i llibertats, sense témer que això sigui considerat com a violències estructurals -no menys inacceptables que altres formes de violència com a mínim- sinó com a simples efectes col.laterals però perfectament reparables per les mateixes institucions.

En quines condicions, doncs, es fan socialment visibles aquestes violències estructurals? Normalment, es requereixen situacions realment extremes perquè la capacitat institucional per produir violència quedi al descobert. Així, la pervivència contemporània de formes d'esclavitud, el tràfic d'éssers humans per a l'explotació laboral, el treball infantil, l'assetjament laboral, la devastació industrial de recursos naturals o la contaminació atmosfèrica causada per l'activitat econòmica constitueixen la punta de l'iceberg que, eventualment, pot arribar a revelar-nos la magnitud real de la violència estructural requerida per al bon funcionament d'un model econòmic global que va perdre de vista -si és que en algun moment va arribar a tenir-la- la meta de satisfer les necessitats bàsiques dels éssers humans.

De la mateixa manera, en l'àmbit polític, la deriva dictatorial d'un règim, una agressió militar que no suposi legítima defensa, el terrorisme d'estat, els genocidis instigats o perpetrats des d'instàncies governamentals, però també les reaccions estatals manifestament desproporcionades a les amenaces terroristes provocades per grups no estatals o la corrupció generalitzada d'institucions armades i de control del delictes constitueixen alguns dels efectes perversos de la transferència del poder dels individus, especialment l'ús de la força, a grans estructures burocratitzades de govern.

Amb tot, encara resulta més complex desvelar la violència estructuralment vehiculada a través de les principals institucions socials -la família, l'escola o els mitjans de comunicació-; tot i això, la visibilització creixent de la violència associada a les relacions familiars -en particular, l'exercida per l'home contra la dona i de tots dos contra els nens-, les violències entre alumnes i amb professors en l'àmbit escolar o el protagonisme inqüestionable, però ambivalent, de les violències en els mitjans de

comunicació i d'entreteniment ja no permeten excloure, a priori, aquestes institucions del complex procés de reproducció social de la violència.

Indubtablement, l'enorme cabal de violència col·lectiva no arriba a poder-se canalitzar, en la seva totalitat, a través de les institucions i en el marc de la llei. El desplegament de l'ànsia de poder -insuflat per l'acumulació de conflictes interns i identitats exclusives-, en uns contextos socials, polítics i econòmics minats de tensions de tota mena, es revela impossible de contenir a les fronteres, més simbòliques que efectives, interposades pels estats i els organismes supranacionals. Dos pols principals semblen atraure i articular, fora del marc de la llei, aquest flux de violència col·lectiva entorn de dos eixos principals: els mercats il·legals i el terrorisme fonamentalista.

Tota decisió estatal de prohibir o bé restringir el comerç d'alguna substància (drogues, per exemple), producte o servei dels quals hi hagi una forta demanda en la societat general, automàticament, l'emergència d'un mercat il·legal i, en un món interconnectat, d'un mercat il·legal global.

Aquest fet evident, que malgrat tot s'oblida amb summa facilitat, resulta crucial per entendre els fenòmens de violència organitzada: els mercats il·legals són creats per una decisió legal que pretén excloure, mitjançant la prohibició i la persecució policial, unes substàncies, productes o serveis dels mercats sotmesos a regulació estatal.

No resulta menys evident que la prohibició estatal no suposa, en cap cas, l'eliminació de la substància, el producte o el servei indesitjat, sinó la seva clandestinització. Aquesta mesura té uns efectes fàcilment predictibles i en absolut intrascendents: es renuncia a exercir els controls cívics (de garantia sanitària i de qualitat, de protecció dels drets de treballadors i consumidors) que afecten les activitats legals; s'eximeix, aquest comerç il·legal, de contribuir fiscalment als pressupostos públics; la retirada estatal, d'aquest àmbit econòmic, estimula l'aparició d'estructures mafioses de mediació i resolució de conflictes, inclòs l'ús de la violència; els costos imputables a la clandestinitat (camuflatge, vigilància, suborns) repercuteixen en un encariment substancial del preu final per al consumidor; i, fins i tot, la magnitud colossal dels beneficis generats pels mercats il·legals més lucratius (principalment droga,

tràfic d'éssers humans i armes) facilita la corrupció generalitzada d'organismes policials i militars, així com de poders judicials i governamentals.

Al marge, doncs, d'un control cívic efectiu, els mercats il·legals globals arrelen, territorialment, en aquells espais locals que resulten exclosos dels beneficis del procés de globalització -estats fallits, zones d'un país abandonades per l'estat, barris marginals de les grans ciutats-, impliquen, socialment, els sectors més perjudicats pels efectes de l'extrema competitivitat que regeix el creixement econòmic; i constitueixen així l'hàbitat més propici per a l'expansió social de l'ànsia de poder -la seva essència és el desig egocèntric d'acumular riqueses, d'obtenir reconeixement social i d'eliminar, per tots els mitjans, els obstacles que impedeixin la realització de la pròpia voluntat- i la seva articulació en estructures capaces, fins i tot, de pertorbar greument, a escala mundial, l'acció dels estats, el curs de l'economia i el desenvolupament social.

No hauria, doncs, de sorprendre, entre altres coses, que l'extraordinària expansió dels mercats il·legals globals, principalment les últimes tres dècades, resulti inseparable de l'articulació en xarxa, a escala mundial, de les tradicionals organitzacions mafioses de base local en una constel·lació creixent d'acords de cooperació que, alguns autors, ja han anomenat "crim organitzat global".

En només dos segles la totalitat de les comunitats humanes han anat quedant integrades en una xarxa única de comerç i una xarxa global d'informació. Aquest procés, per molts de "globalització" o "mundialització", és lluny de resultar pacífic i les seves conseqüències, benèfiques per a tots els grups socials afectats.

Els avenços científics i tecnològics que s'han produït al llarg d'aquest període són, sens dubte, colossals, com ho és també la millora en la capacitat productiva de béns i d'intercanvi de productes i serveis. I resulta poc menys que increïble la intensificació de les comunicacions a escala planetària. D'altra banda, en canvi, ja no es pot amagar la magnitud descomunal, en termes humans i ecològics, dels mal anomenats "efectes col·laterals" d'aquesta peculiar forma de progrés.

Fonamentada en l'exacerbació de la competència individual i entre comunitats locals, la xarxa única de comerç s'ha mostrat implacable en el desplegament de la seva enorme capacitat de convertir-ho gairebé tot en mercaderia global -inclosos els éssers humans-, i despietada en l'exclusió dels perdedors d'aquesta competència inhumana per l'accés als recursos indispensables per a l'existència de tots i cadascun dels individus.

Per la seva banda, el desplegament de la xarxa global d'informació ha suposat un salt difícilment imaginable fins fa molt poc, tant en la multiplicació de les possibilitats d'intercomunicació com en la generació constant de noves necessitats artificials, la trivialització de les dimensions més sagrades de la vida, la sacralització de l'entreteniment i la diversió i, en definitiva, la difusió del model de vida dominant en les societats industrialitzades, amb una poderosa capacitat persuasiva i amb vocació homogeneïtzadora, en els contextos culturals més diversos. No és una característica menor, d'aquesta xarxa global d'informació, la tendència a banalitzar, a ridiculitzar i fins i tot a dimonitzar, els valors propis d'aquelles comunitats que encara resisteixen davant l'avanç destructor del nou (des)ordre mundial.

En cap cas, però, l'èxit aconseguit a escala mundial, per aquest doble però inseparable procés unificador del comerç i la informació, podria entendre's -com es pretén des d'una perspectiva eurocèntrica- com el resultat inevitable d'una presumpta superioritat cultural, de base tecnocientífica, de les societats europees, en primer lloc, i nord-americana després, que la resta de societats s'haurien afanyat a imitar. Per poder donar crèdit a aquesta versió caldria oblidar, en la mesura que això fos possible, el nombre incommensurable i incessant de víctimes causades pel colonialisme i l'imperialisme -en forma de guerres (fins i tot mundials), genocidis, conflictes locals i regionals de tot tipus, cops d'estat i atrocitats diverses i inclassificables- en l'avantguarda del procés d'imposició mundial d'una xarxa única de comerç.

Una ostentació tan impúdica de l'ànsia de poder, al servei d'un projecte d'hegemonia política, econòmica i cultural a escala planetària, no podia sinó provocar resistències locals i reaccions identitàries generalitzades. En efecte,

l'extraordinària pressió universalitzadora -exercida, complementàriament, des de les esferes econòmica, política, cultural i militar-, amb la seva colossal capacitat devastadora de valors comunitaris ancestrals, ha tingut com a efecte imprevist, però perfectament previsible, la resistència i, en última instància, la reacció fonamentalista de certes identitats exclusives que s'han vist greument amenaçades per l'implacable avanç globalitzador.

La cristallització d'aquesta reacció al procés de globalització no s'ajusta, necessàriament, a les delimitacions imposades ni per les fronteres estatals ni per les estratificacions socials. Així, el mapamundi de la resistència i/o reacció identitària identifica, i a la vegada els superposa, certs estats (l'Iran, per exemple), àmbits territorials subestatals (Gaza, Cisjordània o zones del Líban, l'Afganistan, l'Iraq o el Pakistan) i comunitats culturals i religioses establertes en diversos països (sunnites o xiïtes). I les condicions en què es combinen, en cada cas, els efectes més indesitjables del procés globalitzador determinen el sorgiment i l'expansió de modalitats extremes de resistència o bé de reacció que, en la seva manifestació més inquietant per a les atemorides societats occidentals, adquireixen la forma de terrorisme fonamentalista i, en la seva versió més irreductible, de terrorisme suïcida.

L'expressió desesperada d'una identitat exclusiva, que es percep amenaçada d'una imminent extinció violenta, difícilment pot ser reconduïda per les institucions i els mètodes propis de la resolució pacífica dels conflictes. Són molts els obstacles que ho impedeixen; però, al meu entendre, un més que els altres. La defensa de la identitat pròpia i exclusiva, quan aquesta se sent greument en perill, esdevé una qüestió de vida o mort, al si d'una lluita radicalment asimètrica contra un poder descomunal. En una guerra d'aquestes característiques, qualsevol estratègia de combat pot servir a excepció de l'enfrontament convencional, al camp de batalla, amb un enemic desmesuradament superior. En realitat, és per a aquesta varietat d'estratègies de lluita, adoptades pels que s'enfronten radicalment al poder global, que sembla haver quedat reservada en exclusiva l'aplicació del terme (en realitat anatema) "terrorisme"; i així queda fora de càmera, en la xarxa global

d'informació, les estratègies terroristes utilitzades, sistemàticament, per molts estats i, en particular, pels principals serveis secrets.

(In)seguretat: visió evolutiva

En els organismes socials, així com passa en els organismes biològics, cap seguretat (estabilitat) és possible lluny del punt d'equilibri -dinàmic, tens, permanent i no exempt de conflictivitat- amb la llibertat (innovació).

De manera que buscant més seguretat de la que admet en cada moment aquest equilibri entre conservació i creativitat, tan fràgil com crític per al desplegament de l'existència humana, s'aconsegueix justament el contrari, és a dir, més inseguretat. I, paradoxalment, reconèixer la inseguretat pròpia de l'existència constitueix la condició prèvia i indispensable per obtenir la major seguretat possible. Per tant, entendre la inseguretat es converteix en el primer i més determinant dels passos en el procés de producció de seguretat.

Però no és això el que acostuma a passar. L'ansietat crònica que comporta la no-acceptació de la inseguretat ens fa sortir precipitadament d'aquest estat incòmode. Prolifereixen, llavors, les prescripcions més que els diagnòstics; i això suposa que diagnòstics poc rigorosos -incomplets o bé superficials- o esbiaixats sustenten pronòstics erronis i, per tant, comporten tractaments que estan condemnats, en el millor dels casos, a alleujar simples símptomes i, en el pitjor, a agreujar el problema; perquè la falta voluntària de coneixement sobre els problemes d'inseguretat possibilita l'emergència de creences i prejudicis que, tot sovint, recolzen les actituds més inflexibles, dràstiques i intolerants.

Problemes d'inseguretat: diagnòstics o prescripcions?

En cap cas, doncs, es tracta d'una simple deficiència metodològica que pugui ser resolta amb una recepta acadèmica. Indubtablement, no són irrelevants les mancances pel que fa a la disponibilitat d'indicadors fiables de l'evolució dels factors de risc que alimenten la inseguretat en les seves diverses manifestacions. Així mateix, tampoc passa desapercebuda la indolència amb què els poders públics contempen l'estat d'inanició que presenten els organismes destinats a la recerca científica en aquesta matèria. Això, per cert, es correspon amb un escàs interès en els mitjans de comunicació -per dir-ho en termes amables- per contextualitzar significativament les informacions de "successos". I, així mateix, no resulta menys inquietant el rebuig que manifesta l'opinió pública davant les propostes que pretenen revisar -per no dir qüestionar- la visió dominant dels problemes d'inseguretat.

Per tant, no ens hauríem d'enganyar. El menyspreu generalitzat per una comprensió ajustada de l'evolució que registren els diferents riscos i conflictes que, en cada cas, alimenten els desastres i les violències més temudes, més que una manca constitueix una opció interessada. Però, a qui podria beneficiar, realment, aquest despropòsit aparent? De fet, una àmplia constel·lació d'interessos econòmics i polítics conflueixen en l'interès comú per mantenir l'atenció pública centrada en un consum compulsiu i massiu -privat i públic a la vegada- de seguretat. Certament, qualsevol expert en màrqueting podria confirmar l'irresistible potencial de negoci que presenta, en el mercat actual, una oferta -comercial i política a la vegada- orientada més a gestionar temors que a satisfer necessitats reals.

Sense oblidar, així mateix, que cap mercat -inclòs el de la seguretat- es pot sustentar només en l'oferta, per potent que aquesta pugui ser. Necessàriament, l'oferta ha d'estar sempre compensada per la demanda; la qual cosa significa que la magnitud de l'oferta (expressada en termes monetaris o bé de suport polític) ens informa de la dimensió del conflicte i la por acumulades en els individus i les societats que aquests constitueixen.

Pensem, un cop més, en el mercat il·legal de la droga; on el desequilibri entre l'atenció social i política dedicada, per una banda, a l'oferta i, per l'altra, a la demanda resulta, per moltes raons, sorprenent. Globalment, l'ús de drogues no està distribuït equitativament i no està relacionat simplement amb les polítiques sobre drogues, ja que els països amb normes més estrictes sobre l'ús il·legal no van tenir nivells menors de consum que els països amb polítiques liberals; així, els Estats Units és el país amb una taxa més alta d'experimentació amb marihuana i cocaïna de tot el món, malgrat les estrictes lleis contra les drogues de què disposa i, en canvi, els Països Baixos, amb un enfocament menys punitiu sobre l'ús de cànnabis que Estats Units, va experimentar nivells més baixos de consum, sobretot entre els adults joves². Només caldria una simple ponderació lògica, d'aquesta dada sorprenent, per enfocar la cerca de la solució al “problema de la droga” en la comprensió de les condicions econòmiques, socials i culturals, específiques de la societat nord-americana, que generen l'extraordinària concentració de la demanda mundial d'aquest consum. Aleshores, les preguntes s'orientarien a desvelar les causes d'aquest desfasament tan gran entre la legalitat i la realitat i, més enllà, a entendre la creixent addicció d'un volum tan important de població a formes tan perjudicials d'evasió de la realitat. Això possibilitaria tractar la disfunció de soca-rel i, per consegüent, permetria desplegar polítiques públiques destinades a reduir el risc d'addicció.

I, en canvi, això no és el que passa. Després de més de tres dècades de “guerra contra la droga”, impulsada per l'Administració Federal dels Estats Units a escala mundial, les institucions penitenciàries –d'aquell país, però també a la resta del món– estan atapeïdes de presos –majoritàriament homes joves pertanyents als grups ètnics i socials marginats– condemnats per petit comerç de substàncies prohibides; i, en conseqüència, els sistemes de justícia penal es mantenen congestionats, bàsicament, a causa d'una aplicació prioritària i dràstica de les legislacions antidroga. Fins a l'extrem que, com remarca Wacquant, si fos una ciutat, el sistema penitenciari nord-americà, amb

² D'acord amb un informe publicat a la revista *PLoS Medicine*, el mes de juliol de 2008, per investigadors de l'Organització Mundial de la Salut (OMS). L'estudi està disponible en anglès a: <http://medicine.plosjournals.org/periserv/?request=get-document&doi=10.1371/journal.pmed.0050141>

gairebé 2 milions d'interns l'any 2000, seria la quarta metròpolis del país, només per sota de Nova York, Los Angeles i Chicago. I pel que fa al nombre d'empleats, amb dades corresponents al 1998, l'administració penitenciària era el tercer ocupador, només per sota de Manpower Inc. (treball temporal) i Wal-Mart Stores Inc. (supermercats).

I, als països productors -com és el cas paradigmàtic de Colòmbia-, la "guerra contra la droga" no només ha fracassat rotundament en l'objectiu declarat de reduir la producció en origen³ sinó que tampoc ha pogut o volgut evitar el segrest mafiós de l'Estat colombià per part d'una funesta simbiosi de reacció ultradretana -articulada entorn dels grups paramilitars- i els grans empresaris de la droga i la violència; cosa que, lluny de facilitar la resolució pacífica del conflicte polític que des de fa més d'un segle dessagna el país, sembla haver-lo abocat a un autèntic carreró sense sortida.

El procés psicosocial de la violència i la por

La seguretat no es genera, per tant, en oposició frontal als efectes més visibles de la inseguretat sinó amb un tractament complet, profund i sostingut dels seus factors de risc; de manera que produir seguretat suposa actuar equilibradament, des d'una visió integral, en la totalitat dels àmbits que configuren polièdricament la inseguretat.

Aquesta visió integral, esbossada en el desenvolupament del quadre representat en la figura 1, pretén trobar una via de sortida, senzilla i elegant - però no per això simple-, a la persistent controvèrsia criminològica sobre a qui i en quina mesura cal atribuir la responsabilitat final del delictes: a l'individu o a la societat; és a dir, què és primer, l'ou o la gallina?

La violència, en totes les seves manifestacions interpersonals i col·lectives, s'expressa (més aviat s'acarnissa) en els cossos -ferint-los, mutilant-los, destrossant-los- i en les ments -pertorbant-les, aterrint-les, sotmetent-les- de les víctimes. Per extensió, aquest llenguatge atroç escriu amb la sang vessada, en la memòria de les comunitats humanes, el relat inacabable

³ Per a més detalls vegeu l'Informe mundial sobre les drogues 2008 de les Nacions Unides.

dels greuges que, al llarg de la història, mantenen sinistrament actiu el cicle de la violència.

Com a fenomen social, la violència -inseparable de la por- s'expandeix epidèmicament, es transmet hereditàriament de generació en generació, modela al foc l'imaginari col·lectiu, carrega de potencial destructiu les identitats col·lectives -familiars, grupals, ètniques, nacionals- i, per consegüent, condiona fortament la possibilitat individual de renunciar lliurement a la violència. Això no significa, amb tot, que ni la violència ni la por constitueixin un llegat fatal. En absolut. Sotmès a uns mateixos condicionaments col·lectius, en realitat, cada individu respon singularment a aquesta herència perversa, ja sigui deixant-se arrossegar o, al contrari, transmutant-la conscientment en força creativa.

Així com una visió integral de la inseguretats ens permet contemplar el cicle complet de la violència i la por, en la seva interacció significativa entre les dimensions individual i col·lectiva i les corresponents esferes interior i exterior, la cerca de seguretat en el món actual requereix ser examinada des d'una perspectiva evolutiva. I totes dues, inseguretats i seguretat, tal com s'intenta plasmar en la [figura 2](#), requereixen ser examinades des d'una visió integral i evolutiva com un procés únic: la (in)seguretats.

Figura 2: La (in)seguretats en el món actual

		INSEGURETATS		SEGURETATS
		Conflictes / Riscos	Violències / Desastres	Estadis
REALITATS (NIVELLS)	Universal	Globalització homogeneïtzadora	→ Crisi global	→ Mundicèntrica
	Particular	↓ Reaccions particularistes	→ Violències col·lectives	↑ Etnocèntrica
	Individual	↓ Exasperació individualista	→ Violències interpersonals	↑ Egocèntrica

Font: Elaboració pròpia basada en Trías (2001) i Wilber (2007).

Trías [2001] dibuixa la realitat complexa del món contemporani com la intersecció potencialment conflictiva i tràgica de tres nivells o plans.

Un primer nivell, o pla màximament universal, en què la realitat contemporània es mostra com un *casino global*. Aquest món global genera un desarrelament generalitzat que altera l'esfera particular (segon nivell); el qual, en conseqüència, reacciona davant aquest procés amb la creació de nuclis durs de particularisme excloent.

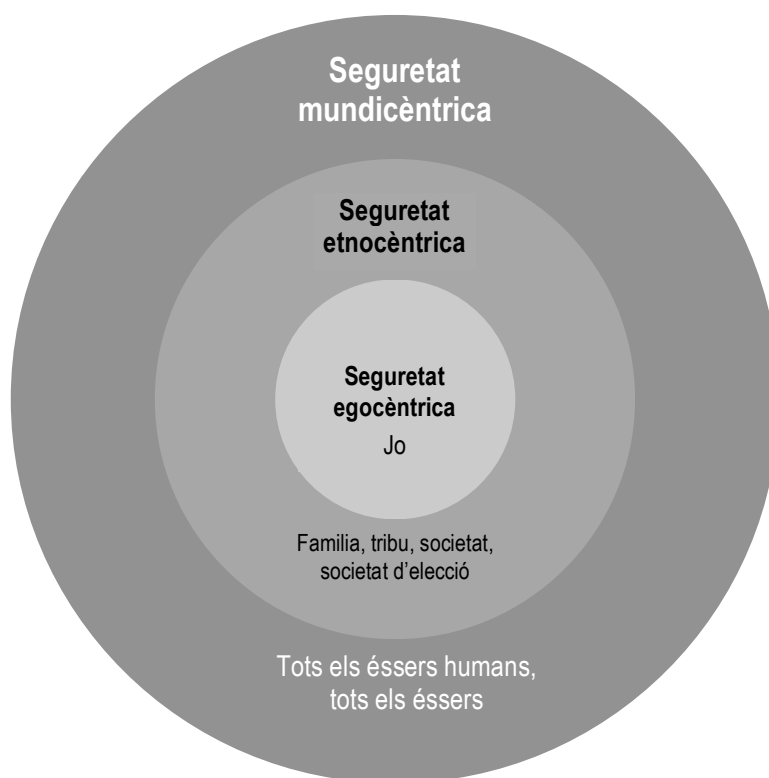
Un segon nivell, doncs, o esfera particular, en què aquest assetjament del *casino global* dóna lloc a una afirmació de la pròpia identitat en forma excloent, de manera que es pertorba la relació d'alteritat amb altres comunitats, que són percebudes com a bocs expiatoris. Aquest *santuari local* troba la seva forma ideològica a través dels integrismes religiosos, presents en totes les religions, i en un gran nombre de formes nacionalistes radicals.

I un tercer nivell, o esfera personal i subjectiva, en què la doble escomesa del *casino global* que sembla engolir el primer món i del *santuari local* que s'apropia del segon, dóna lloc a un *individualisme de la desesperació* com a forma espontània de respondre a aquesta doble i amenaçadora escomesa. Aquest individualisme desesperat constitueix l'expressió d'un individualisme neoliberal que assumeix la despietada "lluita per la vida", ben engreixada per la dinàmica d'un capitalisme internacional que genera greus desequilibris, desigualtats i injustícies.

Aquests tres nivells, essent com són plans d'una realitat única i per això peculiarment complexa, estan relligats, per tant, en una cadena de fluxos conflictius -del *casino global* (la globalització homogeneïtzadora) al *santuari local* (les reaccions particularistes) i, d'aquests, a l'*individualisme desesperat* (l'exasperació individualista)- que, en la seva materialització extrema, donen lloc a les formes més diverses de violència i desastre. De manera que l'*exasperació individualista* esclataria en una constel·lació de *violències interpersonals*, les *reaccions particularistes* derivarien en *violències col·lectives* i, finalment, la *globalització homogeneïtzadora* estaria a l'origen de la *crisi global* que amenaça greument la continuïtat de la vida humana a la Terra.

Conseqüentment, en cada un dels tres nivells que constitueixen la realitat actual no només es generen les diferents formes d'inseguretat sinó també les corresponents *estratègies de seguretat* –entesa aquesta com un afany instintiu o bé conscient, de protecció efectiva o simbòlica davant les amenaces reals o percebudes al desenvolupament (supervivència, benestar, evolució): individual (*seguretat egocèntrica*), grupal (*seguretat etnocèntrica*) o col·lectiva (*seguretat mundicèntrica*).

Figura 3: Estratègies de seguretat

Font: Elaboració pròpia.

Seguretat egocèntrica o individual (jo contra tots), *seguretat etnocèntrica* o grupal (nosaltres contra ells) i *seguretat mundicèntrica* o col·lectiva (tots nosaltres) es tracta de tres estadis (o nivells) que, jeràrquicament –perquè els superiors tenen més capacitat de respecte i compassió i, en definitiva, perquè inclouen els inferiors i no a la inversa–, constitueixen una escala evolutiva.

Efectivament -com es representa a la figura 3-, un gran desplegament evolutiu condueix des del nivell *egocèntric* (bàsicament obsessionat en si mateix) fins a l'*etnocèntric* (que gira entorn de la família, el grup, la tribu, clan o nació, alhora que n'exclou els que no en formen part) i posteriorment, el *mundicèntric* (inclou el respecte i la preocupació per totes les persones, independentment de la raça, color, sexe o creença i, fins i tot, tots els éssers sensibles).

Així és que la visió egocèntrica ens limita a una cerca individual de seguretat des del punt de vista del "jo", és a dir la manera en què personalment percebo la inseguretat. A la vegada, la visió etnocèntrica promou una cerca de seguretat des del punt de vista del "nosaltres", és a dir la manera en què jo amb altres percebem la inseguretat. I, finalment, la visió mundicèntrica possibilita una cerca col·lectiva de seguretat des del punt de vista de l'"allò", és a dir de la dimensió objectiva de la inseguretat.

La cerca de seguretat des de visions egocèntriques o etnocèntriques, en la mesura en què es basa en una percepció inevitablement incompleta del problema, genera exclusió i busca solucions exclusivament externes. Per tant, lluny d'aportar-hi cap solució duradora, encara agreuja més el problema que es pretén resoldre. Irremeiablement, qualsevol visió autènticament integral de la seguretat ha d'incloure i transcendir alhora tots aquests estadis, la qual cosa ens permetrà desplegar una visió més global i eficaç que tingui en compte tant el "jo" com el "nosaltres" i l'"allò"; o, dit d'una altra manera, tant l'individu com la cultura i la natura (*seguretat mundicèntrica*).

La inseguretats ciutadana

1. LA GLOCALITZACIÓ DE LA INSEGURETAT

Les preocupacions locals per la seguretat ciutadana han copat, les dues últimes dècades, els primers llocs en les enquestes sobre les qüestions que més preocupen l'opinió pública, i han obtingut el tractament més espectacular als mitjans de comunicació i, per tant, també la prioritat en les agendes polítiques.

Tanmateix, la nostra tendència a pensar sempre en solucions millors sense ni tan sols considerar la conveniència d'enfrontar-nos a les causes del problema per eliminar-lo [Panikkar] relega, massa sovint, l'anàlisi del problema i, per tant, la seva comprensió. Fins al punt que, a la pràctica, l'anomenat "problema de la inseguretats ciutadana" s'ha convertit en un dels recursos, si no el principal, més usats -sense excloure la demagògia més descarnada- en les batalles polítiques (pels vots) i mediàtiques (per les audiències). De manera que es fa difícil, quan no simplement impossible, el debat informat i serè sobre les dimensions del problema, les seves causes i, sobretot, les solucions realment disponibles. Els efectes d'aquesta mancança injustificable, lluny de constituir una simple anomalia tècnica, adquireixen una rellevància política colossal.

Ja sigui com a resultat de l'existència d'importants interessos - corporatius, polítics i econòmics- vinculats directament a l'existència d'uns nivells sostinguts d'inseguretats ciutadana, o bé com a conseqüència de la predisposició psicosocial a descarregar les ansietats difuses i acumulades

sobre un objecte visible, proper i fàcilment assequible (*mecanisme del boc expiatori*), o encara més probablement, com la sinergia perversa d'ambdós factors –és a dir, la conjunció entre els interessos creats en la inseguretats i la necessitat psicosocial de descarregar l'ansietat acumulada–, la qüestió és que el problema de la inseguretats ciutadana constitueix, sobretot un problema mal formulat; i, els problemes mal formulats, com és ben sabut, no tenen solució. Llavors, advertir que ens estem enfrontant a un problema mal formulat es converteix en la condició prèvia i del tot necessària per trobar la sortida d'aquest autèntic cul de sac.

Són dues, al meu parer, les raons principals que expliquen aquest despropòsit. En primer lloc, el problema de la inseguretats ciutadana es construeix –a causa de la falta de compromís econòmic i social per part de l'Estat [Wacquant]– esqueixant una part específica de les preocupacions per la seguretats (la *inseguretats ciutadana* –que es materialitza en l'esfera local) de la resta (la *inseguretats social* –la qual es genera a escala global). En segon lloc, la formulació del problema de la inseguretats ciutadana se sustenta en la confusió, en bona part interessada, entre la *dimensió objectiva* (la probabilitat de ser víctima d'una agressió personal) i la *dimensió subjectiva* (el temor difús a la delinqüència); de manera que, gairebé sense necessitat de distingir entre el risc real i el percebut –que, malgrat les seves evidents interconnexions, apareixen clarament diferenciats–, les demandes de seguretats (la sol·licitud, per part dels ciutadans, de serveis de protecció siguin públics o privats) es recolzen en un temor difús a la delinqüència que, malgrat contenir el risc real de ser víctima d'una agressió, adquireix vida pròpia al marge de l'evolució real dels índexs de delinqüència.

Entre el risc i el temor

És a dir, sense un increment real de l'activitat delictiva, la percepció d'inseguretats no sembla augmentar significativament. Amb tot, una vegada que la victimització incrementa la sensació d'inseguretats, aquesta adquireix una dinàmica autònoma i diferenciada en què poden intervenir molts més elements que, únicament, l'expansió real de la delinqüència. De manera que, una

correcta comprensió del fenomen de la inseguretad ciutadana requereix tenir ben present que,

«una vegada consolidada, aquesta visió del món no canvia ràpidament. No és afectada pels canvis que es donen any rere any en les taxes del delictes, tot i que aquests impliquin reduccions en les taxes reals de victimització delictiva. Això explica l'aparent absència d'una relació entre les tendències del delictes i el sentiment de temor al delictes. Les nostres actituds davant el delictes -les nostres pors i ressentiments, però també les nostres narratives i formes de comprensió típiques del sentit comú- es tornen fets culturals que se sostenen i són reproduïts per guions culturals i no per la investigació criminològica o les dades empíriques oficials» [Garland].

No és estrany, doncs, que els qui més experimenten aquesta sensació d'inseguretad ciutadana no siguin, necessàriament, aquells sectors socials que es troben més directament exposats al risc real de patir una agressió personal, sinó aquells que no disposen ni dels recursos ni de l'esperança de vida requerits per adaptar-se als vertiginosos canvis econòmics, socials i culturals que sacsegen la denominada era de la globalització. Així s'explica que en la configuració d'aquest sentiment d'inseguretad apareguin barrejats, amb la por difusa de la delinqüència, altres temors (propis, en definitiva, de la inseguretad social global) que res tenen a veure amb el risc real per a la seguretad personal.

En qualsevol cas, la persistència d'aquest clima d'incertesa associat a l'existència d'uns alts nivells de delinqüència, sembla reflectir -als ulls dels ciutadans- ja sigui una falta de voluntat d'afrontar el problema o, pitjor, potser una incapacitat per fer-ho. De manera que l'extensió dels signes de desordre social porta els individus a sentir-se en risc (real o percebut) al territori on viuen i, fins i tot, a prendre mesures particulars a fi de protegir-lo. Arribats a aquest punt, sembla operar un doble mecanisme d'adaptació: per una part, els sectors socials que disposen de recursos per fer-ho abandonen els llocs que amenacen d'entrar en l'espiral del desordre social i el declivi urbà [Skogan]; per l'altra, entre els sectors que no disposen d'aquesta capacitat, el creixement del sentiment d'inseguretad alimenta no només les queixes sinó també les actituds i les reaccions punitives.

Malgrat això, la demanda de seguretat constitueix una qüestió social que no pot, finalment, ser reduïda a la simple agregació d'experiències individuals o grupals i que, per tant, requereix una resposta política -en el context d'una gestió integrada de la ciutat i de les seves disfuncions- que sigui capaç de transcendir les respostes merament tècniques i repressives [Chalom i Léonard].

Arribats a aquest punt, tot indica doncs que les *demandes de seguretat*, en la societat actual, es configuren a partir del *temor difús a la delinqüència* entesa aquesta com un tot indiferenciat -més que en base al *risc real* de ser víctima d'un tipus específic d'agressió personal-, prioritàriament, per part d'aquell sector de la població que es troba amenaçat per la marginació econòmica i també per la social, cultural, política i ideològica.

Això explica que les polítiques públiques s'orientin, prioritàriament, a respondre a les demandes de seguretat d'una població atemorida (*polítiques de seguretat*) més que a desactivar els diferents conflictes que es troben en l'origen de les diferents manifestacions de delinqüència (*polítiques socials*). Llavors, el *cercle viciós* està servit: *conflictes desatesos* que generen *inseguretat* als sectors socials més vulnerables; *demandes de seguretat* que responen al *risc percebut* abans que al *risc real*; *polítiques de seguretat* que pretenen tranquil·litzar la *població atemorida* sense modificar les *condicions de producció* d'aquests temors; i, en conseqüència, *inseguretat cronificada*.

Reformular la inseguretat ciutadana

L'estudi de la sensació d'inseguretat (*risc percebut*) resulta fonamental per a la correcta comprensió del fenomen de la inseguretat ciutadana i, per a això, l'*estructura social* i el *territori* constitueixen dues dimensions bàsiques, ja que incideixen en la desigual distribució d'aquesta dimensió subjectiva del fenomen entre la població [Curbet *et al.*].

Pel que fa a l'*estructura social*, com hem vist, la construcció del fenomen de la seguretat ciutadana no es relaciona només amb el *risc real* que experimenta la població de ser víctima de la delinqüència, sinó que depèn de molts altres factors. D'entre aquests factors de risc, un dels més importants és la posició social dels individus; que els fa més o menys vulnerables davant de

la inseguretats social. La necessitat de seguretat ciutadana s'aguditzava en aquells grups amb una situació social més vulnerable, que experimentava una major sensació d'inseguretats en tots els àmbits de la vida i que disposava de menys recursos per afrontar els riscos. En canvi, les persones dotades de majors proteccions atorguen una menor importància a la seguretat ciutadana. Es tracta de la població que gaudeix d'una posició competitiva en l'economia global, políticament integrada, amb capacitat per desplegar noves formes de relació social, i que és conscient que disposava de recursos suficients per controlar els riscos [Hebberecht].

Pel que fa al *territori*, les ciutats i els seus barris són molt més que simples estructures urbanes, ja que és allà on es desenvolupen les relacions socials dels ciutadans, es materialitzen els aspectes positius i negatius de la convivència, i també són el lloc en el qual es plasmen els temors i les seguretats de la població. La percepció d'inseguretats als barris acostuma a ser menor que a la ciutat; la qual cosa s'explica pel fet que el barri és l'espai pròxim i conegut, mentre que la ciutat és viscuda com a més llunyana i desconeguda.

Els dos factors principals que confereixen seguretat o inseguretats a un territori són, per tant, el lloc en si, i la gent que el freqüenta. Ambdós factors es tradueixen en una única variable: *l'ús social de l'espai*, element bàsic per explicar el risc percebut als diferents territoris.

Un altre factor que pot incidir en la percepció d'inseguretats en l'espai públic és l'*incivisme*; perquè l'estructura de relacions i la convivència al propi barri és un dels àmbits privilegiats de la cerca de seguretats. L'incivisme és, a més, un factor que intervé en la percepció d'inseguretats ciutadana a través del deteriorament dels espais públics que sol comportar. Encara que el problema de l'incivisme pugui quedar també reduït a un simple *boc expiatori* d'un problema més gran i més inquietant: la inseguretats ciutadana.

En tot cas, el problema de la inseguretats ciutadana resulta indissociable de l'absència generalitzada d'*indicadors fiables* que permetin dimensionar correctament les diferents formes de delinqüència, continuar comparant la seva evolució a la d'altres ciutats, països o regions, i, finalment, mesurar

l'impacte real de les diferents polítiques de seguretat. Llavors, la necessitat de disposar d'indicadors fiables de l'evolució de la delinqüència i la inseguretat, més que un repte exclusivament metodològic, s'ha convertit ja en una exigència política de primer ordre.

En l'actualitat es disposa, com descriu Torrente, de tres fonts d'informació per dimensionar els riscos per a la seguretat ciutadana que afecten a una població: els *controladors* (policia, tribunals, inspeccions, etcètera), les *víctimes* i els *transgressors*. Els *controladors* ofereixen, és clar, exclusivament dades relatives als problemes que gestionen i normalment es tracta de xifres sobre infraccions o delictes processats. Les *víctimes* poden relatar les seves experiències, els seus temors i les seves demandes de seguretat; ofereixen, per tant, un ventall de dades sobre la inseguretat tal com és viscuda. Finalment, els *transgressors* i els delinqüents poden parlar de les seves activitats, visions i intencions; sempre, és clar, tractant-se de transgressions o delictes reconeguts. Per recollir dades de cada una d'elles es pot recórrer a diferents tècniques. Entre les més comunes, respectivament, podem trobar les *estadístiques policials i judicials*, les *enquestes de victimització* i les *enquestes d'autoinculpació*.

Sens dubte, cada una de les fonts i les tècniques emprades, pel fet que mesuren coses diferents, presenta les seves pròpies limitacions. Així, en les *estadístiques judicials*, més de la meitat dels il·lícits penals no es denuncien i les sentències condemnatòries possiblement no arribin ni al 8% de les denúncies; a més, les *estadístiques policials* tendeixen a sobrerrepresentar els "delictes de carrer" -en detriment dels de "coll blanc"-, comesos per joves, homes i de classe social baixa. Per la seva part, les *enquestes de victimització* troben dificultats per captar els esdeveniments amb víctima col·lectiva; posem per cas, els delictes contra el medi ambient, o bé els comesos per organitzacions i professions. Finalment, les *enquestes d'autoinculpació* presenten problemes greus de no resposta. En el seu conjunt, les diferents fonts tendeixen a sobrerrepresentar les infraccions i els delictes comesos en la via pública i a infrarepresentar els altres; de manera que no hi ha una font ni una tècnica ideal per avaluar la seguretat ciutadana. Així és que tant els

sociòlegs com els criminòlegs acostumen a utilitzar, en les seves anàlisis, diverses fonts. Tanmateix, les *enquestes de victimització* són, fins i tot amb les limitacions assenyalades, la tècnica que ofereix una visió més propera a la realitat de la població; de manera que tendeixen a ser utilitzats com a base dels indicadors d'inseguretat subjectiva, és a dir per mesurar el risc percebut.

Una dificultat afegida en l'anàlisi de la inseguretat ciutadana rau, doncs, no solament en la falta d'indicadors adequats, sinó també en les seves pròpies limitacions; ja que la seva elecció sempre implica una selecció i, per tant, no pot quedar exempta de controvèrsies teòriques i polítiques.

Malgrat totes aquestes limitacions, d'altra banda inevitables, cal entendre que la tasca prioritària consisteix a reformular la problemàtica de la inseguretat ciutadana (associada exclusivament al perill de la delinqüència de carrer), en el context de la inseguretat social global, en uns termes que facin possible afrontar-la sense costos insostenibles per a la llibertat i la justícia.

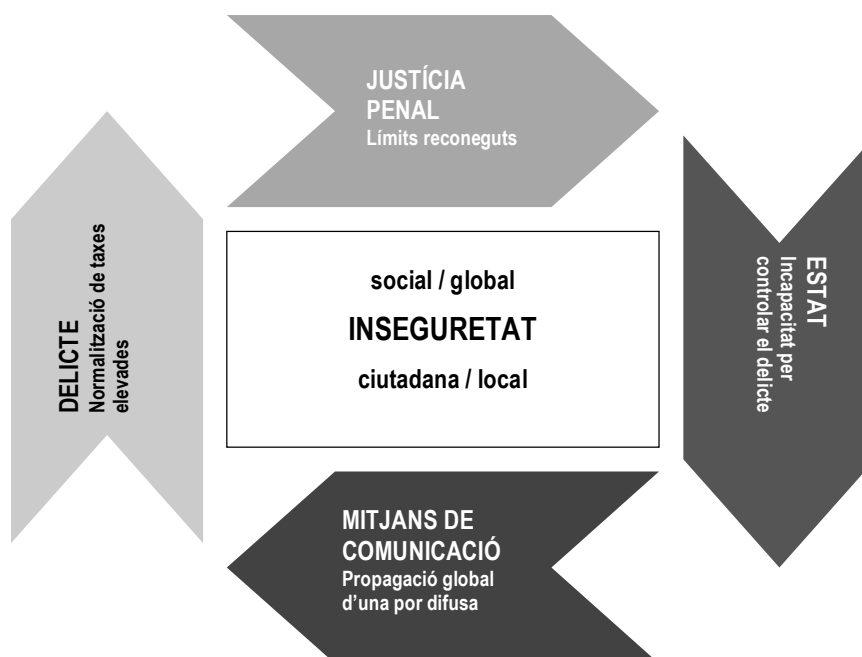
2. LA GOVERNANÇA DE LA SEGURETAT CIUTADANA

Tanmateix, la selecció i implantació de polítiques i pràctiques tècnicament viables (és a dir, realitzables) i políticament sostenibles (és a dir, acceptables socialment) pressuposa l'existència d'unes determinades condicions socials, polítiques i culturals de realització. De manera que la interacció, inevitablement paradoxal, entre la llibertat d'acció individualment responsable per part dels actors i la influència decisiva de les condicions socials, polítiques i culturals -com hem vist a les sessions anteriors- resulta ineludible.

En l'últim quart del segle XX, en les societats industrialitzades, el camp del control del delictes i la justícia penal va sofrir, si no un col·lapse o una ruptura completa, sí una *crisi* que va fer trontollar alguns dels seus pilars bàsics (*perill*) i que va donar lloc a una sèrie de respostes adaptatives els efectes de les quals arriben fins als nostres dies (*oportunitat*). És en aquest període que, segons Garland, es configura l'escenari social i criminològic en el qual hauran de desplegar-se les noves polítiques públiques; que ve marcat, especialment en l'últim terç del segle XX -com es representa a la figura 4-, per dos fets socials fonamentals: *la normalització d'elevades taxes de delictes* i *les*

limitacions reconegudes de la justícia penal estatal; els quals, conjuntament, donaran lloc a un tercer fet no menys transcendent: l'erosió del mite fundacional de l'Estat modern, segons el qual l'Estat sobirà és capaç de generar llei i ordre i controlar el delicte dins dels seus límits territorials.

Figura 4: Procés de producció de la inseguretad ciutadana

Font: Elaboració pròpia en base a Garland (2005) i Robert (2003).

A començaments dels anys 90, quan en les societats industrialitzades la progressió de les taxes de delicte iniciada als anys 60 semblava haver arribat a una mena d'altiplà, les taxes de delictes contra la propietat i de delictes violents registrats eren 10 vegades superiors a les de 40 anys enrere. Sense oblidar que les taxes corresponents als anys posteriors a la Segona Guerra Mundial ja eren el doble o el triple de les registrades en el període d'entreguerres. De manera que, entre les dècades de 1960 i 1990, es van desenvolupar un conjunt de fenòmens entorn del delicte: l'expansió d'una por difusa del delicte, uns comportaments rutinaris d'evitació, unes representacions culturals i mediàtiques omnipresents i una generalitzada "consciència del delicte" que va deixar de considerar les altes taxes delictives com un desastre transitori i va passar a contemplar-lo com un risc normal que cal tenir present constantment. Així, doncs, en primera instància, l'experiència

contemporània del delictes s'articula -en base a una nova consciència atemorida de la inevitabilitat d'altres taxes de delictes- en un conjunt de supòsits culturals i representacions col·lectives que ni tan sols un descens en les taxes de delictes no sembla capaç d'alterar.

Íntimament vinculat a la normalització d'elevades taxes de delictes, i pràcticament en paral·lel, té lloc un segon fet determinant en la configuració de l'experiència contemporània del delictes: les limitacions reconegudes de la justícia penal estatal. Si fins a finals de la dècada de 1960 les institucions de justícia penal semblaven capaces de resoldre adequadament el desafiament que plantejava l'increment sostingut de les taxes de delictes registrats, durant la dècada de 1980 i als inicis dels anys 90 s'observa una clara sensació de fracàs de les agències de la justícia penal i un reconeixement cada vegada més explícit dels límits estatals per controlar el delictes.

Aquesta visió, més o menys soterrada en els cercles oficials, esdevé molt més estrident segons una opinió pública que no dubta a manifestar la seva posició crítica davant de la justícia penal (particularment davant de l'acció dels tribunals i els jutges), a la qual acusa d'aplicar unes penalitats massa indulgents i de no preocupar-se prou de la seguretat pública. En aquest clima de desconfiança en la capacitat de la justícia penal, les polítiques públiques consideren més realista afrontar els efectes del delictes que abordar el problema en si mateix.

La crisi del control estatal del delictes

Tot i això va caldre esperar a que es produís la col·lisió entre aquests dos fets - la normalització d'elevades taxes de delictes i les limitacions reconegudes de la justícia penal estatal- per adonar-se, com en el cèlebre conte, que "el rei va nu!". Qüestionada en diversos fronts la capacitat de l'Estat per complir degudament el seu propòsit de governar els diferents aspectes de la vida social, tanmateix, faltava desvelar la profunditat estructural de l'esmentada incapacitat: ni momentània ni parcial, la falta de perícia per generar els nivells esperats de control del delictes posava en evidència la magnitud del fracàs estatal.

L'erosió de la capacitat estatal per generar llei i ordre i controlar el delictes dins dels seus límits territorials constitueix, indubtablement, una veritat extremadament difícil d'assumir per les autoritats governamentals, que són conscients dels enormes costos que suposaria abandonar la seva pretensió de ser els proveïdors exclusius de seguretat pública; ja que la contrapartida de reconèixer els perills és el fracàs de les institucions, la justificació de les quals és precisament la no-existència de perills [Beck].

En realitat, però, la confiança en el poder públic per controlar el delictes és -com ens recorda Robert- una invenció relativament recent, i més en les pràctiques socials que en els discursos dels juristes estatals. De manera que no és d'estranyar que es tracti d'una confiança fràgil que, per tant, necessiti molt poc per esquarterar-se. I no s'ha de ser excessivament sensible per percebre, sota la fina capa del sistema penal contemporani, el batec persistent dels ancestrals ressorts de la por, el poder, la violència o la venjança.

Tampoc no hauria de sorprendre, per tant, la lentitud i la dificultat que marquen el ritme d'avanç de les reformes humanitàries en el camp del control del delictes i la justícia penal; i, al contrari, l'aparent facilitat amb què es retorna a principis i estratègies punitives que, per a l'esperit il·lustrat, haurien pogut semblar definitivament superades.

Als efectes d'identificar els canvis produïts en el control del delictes, Garland ens proposa tenir en compte dos conjunts de forces transformadores. En primer lloc, els canvis socials, econòmics i culturals característics de la modernitat tardana: canvis que van ser experimentats, de manera desigual, per totes les democràcies industrialitzades occidentals després de la Segona Guerra Mundial i, de forma més accentuada, a partir de la dècada de 1960. En segon lloc, la combinació de neoliberalisme econòmic i conservadorisme social que va orientar les polítiques públiques desplegadas en resposta a aquests canvis i, així mateix, a la crisi de l'Estat del benestar.

Seguint Garland, es posa de manifest que els canvis produïts en el camp del control del delictes i la justícia penal, durant l'última meitat del segle XX, són deguts certament a l'acció combinada de decisoris polítics, dissenyadors de polítiques públiques, criminòlegs i formadors d'opinió; però només

s'expliquen prenent en consideració, a més –com a condició del tot necessària–, els canvis operats tant en l'estructura social com en les sensibilitats culturals que han fet possible –en termes tècnics– i desitjable –per als sectors més influents de l'electorat– aquest tipus de polítiques públiques.

Certament, en aquest canvi de mil·lenni, han convergit, d'una banda, la pervivència dels elements estructurals propis de la modernitat capitalista i democràtica i, de l'altra, el desplegament de profundes transformacions –en les esferes econòmica, política, social i cultural– que han afectat des dels mercats econòmics globals i el sistema d'Estats nacionals fins a les condicions bàsiques que regeixen la vida dels individus i les famílies; canvis que, tant pel seu abast com per la seva intensitat, no podien sinó alterar substancialment el camp del control del delictes i la justícia penal.

En tot cas, sigui quin sigui el resultat, l'acció de la justícia penal està condemnada, per la seva pròpia naturalesa, a generar disgust i de vegades desengany i fins i tot franca hostilitat en alguna de les parts implicades en el procés: per exemple, ha de prendre mesures sobre individus perillosos, i fins i tot alliberar delinqüents que es reincorporen a la comunitat una vegada complerta la condemna. En aquestes condicions, els diferents actors es miren mútuament amb desconfiança i es mostren, generalment, escèptics sobre l'eficàcia global del sistema de justícia penal. No resulta estrany, doncs, que per una gran part de la població, el dispositiu estatal de control del delictes sigui considerat més com a part del problema de la inseguretat ciutadana que de la seva solució [Garland].

La tensió entre polítics i administradors

No pot entendre's, en cap cas, que això justifiqui una reducció determinista de les opcions disponibles –tant per part de les agències com de les autoritats del sistema de justícia penal– per respondre als esmentats canvis i, per tant, per desplegar estratègies significativament diferents. El protagonisme, i per tant la responsabilitat, dels actors en els canvis operats en el control del delictes i la justícia penal, en aquesta última meitat de segle, resulta inqüestionable en la resolució dels problemes que es van plantejant successivament.

Així, des dels governs, es despleguen dues grans estratègies esquizofrènicament orientades cap a objectius oposats. Per una part, es promouen reformes institucionals i polítiques públiques destinades, d'una forma o altra, a superar els límits evidenciats de la justícia penal i a corresponsabilitzar la comunitat en el control preventiu del delictes (*estratègia comunitària*). Però, per l'altra, els funcionaris electes -davant de les dificultats d'adaptar les polítiques públiques a la incòmoda realitat-, amb freqüència, reaccionen polititzadament ja sigui per negar l'evidència i reafirmar el mite estatal del control exclusiu del delictes o bé per abonar-se a unes receptes de llei i ordre de resultats electorals temptadors però d'efectes socials impredecibles (*populisme punitiu*).

Certament, l'augment i la cronificació de les taxes de delictes registrat en nivells alts, a partir de la dècada de 1960, va pertorbar notablement les principals agències de la justícia penal (la policia, els tribunals, les presons). A l'increment del volum de feina del sistema de justícia penal (delictes denunciats a la policia, investigacions realitzades, judicis celebrats, delinqüents empresonats) s'hi va afegir l'escassetat de recursos per fer front a l'increment de la demanda. De manera que, com hem vist, la justícia penal va començar a ser vista com a part del problema més que de la solució. L'ansietat generada pel temor de perdre la confiança del públic, tanmateix, va provocar reaccions diferents i no sempre complementàries en els dos grups principals d'actors institucionals: els polítics i els administratius.

Per als actors polítics, que es mouen en el context de la competència electoral, les decisions polítiques estan fortament condicionades per l'exigència d'adoptar mesures efectives a curt termini, que resultin populars i que no siguin interpretades per l'opinió pública com a mostres de feblesa o com un abandonament de les responsabilitats estatals. De manera que les decisions polítiques en l'àmbit del control del delictes i la inseguretat tendeixen inevitablement a buscar l'espectacularitat, quan no el simple efectisme, i a evitar a qualsevol preu que puguin ser acusades, per l'oposició política o els mitjans de comunicació, d'allunyar-se del "sentit comú" [Garland].

En canvi, per als actors administratius, encarregats de la gestió de les agències del sistema de justícia penal, les exigències pròpies de les relacions públiques i del context polític són també importants i actuen com a constreyniments externs de les seves decisions; tot i que, en el dia a dia, no són les consideracions fonamentals que governen la presa de decisions per part dels administradors. I malgrat que han d'obeir les lleis i directives produïdes pels polítics, aquests últims són visualitzats pels administradors com una força externa i problemàtica, amb altres interessos i agendes, més que com una part integrant de l'organització.

Així, doncs, en aquest context de pressió creixent sobre el sistema de justícia penal, es configura una conflictiva relació entre polítics -que acostumen a considerar les propostes de polítiques públiques en funció del seu atractiu polític i en relació amb altres posicions polítiques- i administradors -que estan obligats a centrar-se en els interessos propis de l'organització que dirigeixen-, que posa de manifest l'existència de dos discursos basats en diferents visions de la crisi del control del delictes, així com en lògiques, interessos i estratègies difícilment conciliables, que fan molt complexa l'elaboració de polítiques públiques eficaces.

Aquesta tensió estructural entre polítics i administradors es fa especialment visible, fins i tot amb particular virulència, quan les situacions de crisi, d'una banda, posen les persones sota una pressió immensa i provoquen reaccions emocionals i, de l'altra, desborden els dissenys organitzatius, fins i tot, de les agències que estan cridades a afrontar diferents tipus de crisis, com pot ser el cas de la policia, els bombers o l'exèrcit [Boin, 2007]. Encara més, potser, en un àmbit de la governabilitat tan ple de conflictes com ho és el sistema de justícia penal; en què quotidianament s'han de tractar casos que, en condicions d'alta visibilitat pública i tensió emotiva, posen a prova la capacitat estatal per mantenir l'ordre.

L'opinió pública i els mitjans de comunicació

Aquest nou escenari no només ha alterat el paper acordat als actors institucionals (polítics i administratius), i en particular a la policia, sinó que

també ha concedit un protagonisme, fins fa pocs anys inimaginable en el camp del control del delicte, a un conjunt variat de nous actors. Fins al punt que, com fa ressaltar Roché, l'eventual coordinació d'aquests diferents nivells d'administració i els nous actors constitueix un dels aspectes crucials de la governança de la seguretat ciutadana.

L'efecte combinat de la normalització d'elevades taxes de delicte i les limitacions reconegudes de la justícia penal estatal -que explica, com hem vist, la crisi del control estatal del delicte- va impactar no només en les agències de justícia penal sinó, per descomptat, també i profundament en l'*opinió pública* (figura 2).

No es tracta només de la pèrdua de confiança en el poder estatal de controlar efectivament el delicte sinó, més enllà d'un mal humor intens però passatger, de la configuració d'un nou "sentit comú", sustentat especialment en les classes mitjanes, emocionalment identificat amb les víctimes del delicte, bel·ligerant contra els drets del delinqüent i profundament crític amb les actuacions de la justícia penal.

Però no cal oblidar que les actituds de "sentit comú" es caracteritzen, amb massa freqüència, per una visió totalitària que s'empara en una barreja explosiva de suposicions frívols i dogmes ideològics, i que conflueixen en una demanda inflexible de justícia i càstig -que en realitat equivalen a venjança-, així com de protecció a qualsevol preu.

Plantejat així, el problema de la inseguretat ciutadana és indubtable que no té solució. Cau pel seu propi pes que l'aplicació simultània de tots i cada un d'aquests principis absoluts esdevé, simplement, impossible. Això es pot entendre encara millor quan es contrasten, aquestes exigències inflexibles, amb la limitació dels recursos posats a disposició de la justícia penal, les exigències jurídiques en matèria de prova, la capacitat d'acció de la defensa i les possibilitats d'acords entorn de la sentència. De manera que no resulta fàcil evitar que el públic, freqüentment, sigui incapaç d'entendre les decisions de la justícia penal i que, en molts d'aquests casos, simplement s'escandalitzi.

Però en referir-nos a l'*opinió pública*, en l'era de la informació, hem de tenir necessàriament en compte el complex però important paper exercit pels *mitjans de comunicació* de masses i, sobretot, de la televisió –que en la segona meitat del segle XX es consoliden com una institució central de la modernitat– en la formació d'aquest *sentit comú* contemporani, relatiu al control del delictes i la justícia penal, contingut en l'*opinió pública*.

La influència dels mitjans de comunicació sobre el fenomen de la inseguretat ciutadana és objecte d'un debat que no presenta símptomes de ser a prop d'arribar a una conclusió satisfactòria. Per una part, no hi ha elements que permetin sostenir, fonamentadament, la tesi que redueix l'*opinió pública*, pràcticament, a una mera creació dels mitjans de comunicació. Com tampoc, en l'altre extrem, pot limitar-se la participació dels mitjans de comunicació, en la formació de les percepcions populars sobre el delictes, a una simple funció de mirall de la realitat. Ni tant ni tan poc. I, probablement, una mica de cada un d'aquests atributs que tan rotundament li són assignats als mitjans de comunicació, però en la justa mesura.

Abans de res, no es pot oblidar que els mitjans de comunicació de masses, en la societat mediàtica, es posicionen en un doble i complementari àmbit de poder: econòmic (formen part, cada dia més, de grans corporacions comercials –progressivament transnacionals– que lluiten ferotgement, en el mercat de la informació i l'entreteniment, per obtenir els màxims beneficis a través de l'explotació de màximes audiències) i polític (necessiten el poder polític tant com resulten imprescindibles per al seu exercici). És a dir, per si en quedés algun dubte, els mitjans de comunicació no constitueixen, exactament, el que sembla anunciar la literalitat de la seva denominació: uns simples mitjans (desproveïts d'interès propi) que es limitarien a informar sobre –com els agrada proclamar– “el que passa” sense afegir-hi ni treure'n res.

Ara no toca considerar la legitimitat dels interessos propis (comercials i polítics) que puguin defensar, en cada cas, els mitjans de comunicació de masses, i en particular els televisius; i, encara menys, recórrer a la sempre seductora “teoria de la conspiració” a fi de tancar amb una explicació simple el complex paper jugat pels mitjans en la formació del “sentit comú” sobre el

control del delict. Tanmateix, sí que cal assenyalar que, en el creixement competitiu mercat de l'infoentreteniment, no es tracta d'atendre necessitats materials sinó psicològiques i, per tant, el repte consisteix a oferir productes mediàtics destinats tant a satisfer desitjos com a canalitzar temors. I si es tracta de satisfer desitjos i temors, llavors la matèria primera del negoci comunicacional, especialment en la seva varietat audiovisual, no pot ser cap altra que una successió constant de novetats (impactants, sorprenents, emocionants, desconcertants i, encara més, aterridores) a qualsevol preu [Gil Calvo].

No cal insistir aquí en un fet evident: els mitjans de comunicació no produeixen ni les elevades taxes de delict ni l'erosió de la confiança en la capacitat estatal de controlar el delict. Però tampoc caldria aclarir que, en absolut, no es limiten simplement a informar d'això. Per Margaret Thatcher «això de la societat no existeix» i, en canvi, per molts sociòlegs -en un "thatcherisme invertit"- no existeix res que no sigui societat [Beck]. El "sentit comú" sobre el control del delict és, malgrat uns i altres, una construcció psicossocial; és a dir, un procés pel qual un individu, en interacció amb molts d'altres, es forma o bé s'adhereix a una visió determinada sobre el funcionament del control del delict i la justícia penal. I en la societat actual, el procés de formació d'aquest "sentit comú" inclou, ja indispensablement, els mitjans de comunicació. Lagrange [Robert] ho formula en uns termes suggeridorament equilibrats: els mitjans de comunicació reflecteixen una preocupació que no han creat, uns punts de cristallització sobre violències emblemàtiques, i la seva influència sobre la percepció d'inseguretat ciutadana només es produeix en cas de consonància entre la vivència del lector o espectador i el missatge mediàtic.

A la revolució mediàtica que, sobretot a partir de la dècada de 1960, va canviar les relacions socials i les sensibilitats culturals -liderada, en primer lloc pels diaris de circulació massiva, després per la ràdio i finalment per la televisió- cal atribuir-li, també, un doble impacte específic en la configuració del "sentit comú" contemporani relatiu al control del delict i la justícia penal. L'èxit global dels mitjans de comunicació de masses, i la consegüent

perspectiva cosmopolita, va fer esclatar els límits que mantenien fragmentats i relativament estancs els mercats locals de la informació –centrats en realitats ètniques, socials i culturals particulars– i, amb això, va “apropar” arreu riscos i problemes específics que abans quedaven prou aïllats com per no poder alimentar una inseguretats difusa a escala global. De manera que, en l’escenificació territorialment indiscriminada del delictes a escala global –a través dels mitjans de comunicació de masses–, tots podem sentir-nos exposats ja no només a riscos reals que es corresponen amb la realitat delictiva local, sinó també a riscos percebuts que es nodreixen de la narració indiferenciada, a través dels mitjans globals de comunicació, de problemes que afecten grups socials i territorials molt diversos i allunyats entre si.

Tanmateix, aquesta homogeneïtzació de l’espai comunicacional facilita la propagació global –més enllà de l’experiència local i directa compartida– d’una inseguretats difusa (la percepció que tots podem resultar víctimes de qualsevol delictes), desterritorialitzada (la percepció que tot pot passar a tot arreu) i, per tant, inquietant (la percepció que fins i tot els delictes més aberrants constitueixen un problema de tots). Així mateix, la televisió es converteix en l’aparador que mostra a tothom els nous estils de vida i els corresponents patrons de consum que a l’hora de la veritat, en les possibilitats reals d’accés, queden limitats exclusivament a un sector social restringit; amb el corresponent efecte pertorbador per a uns amplis sectors de població que es veuen, d’aquesta manera, atrapats en el cruel despropòsit que el biòleg Jean Rostand atribuïa a un fals liberalisme: *«deixar totes les portes obertes, però prohibir ferotgement que s’entri»*.

CONCLUSIÓ

La inseguretats ciutadana no és, com encara sostenen alguns, una neurosi col·lectiva. Tampoc es correspon necessàriament, però, amb un augment constant i arreu de tots els fets delictius. Ni tant ni tan poc.

Hi ha un fet crucial que ha marcat a foc les inseguretats de la societat contemporània: l’explosió, en els darrers trenta anys, de la malnomenada petita delinqüència, és a dir els furts i els robatoris, així com les agressions

personals. Aquesta realitat, que no sembla fàcil d'eludir, explica en bona part que la por al delictes s'hagi situat entre les principals preocupacions dels ciutadans i, encara més, que s'hi mantingui tan tenaçment.

Molt més sorprenent resulta la resistència persistent de les autoritats i les policies a acceptar aquest fet evident: la delinqüència contra els béns i les persones ha augmentat al mateix ritme, pràcticament, que es desplegava la societat de consum massiu i, en particular, de béns personals de gran valor econòmic i simbòlic (p.ex.: ifons, telèfons mòbils, ordinadors portàtils, accessoris d'automòbil, etcètera); és a dir, exponencialment.

A l'altre extrem, la pròspera indústria privada de la seguretat no deixa de recórrer a un màrqueting tan alarmista com eficaç: ¡salvi's qui pugui! (és a dir, qui disposi dels recursos necessaris per pagar-se una protecció individualitzada). I entremig, els mitjans de comunicació no han tardat en descobrir el caràcter dramàtic i espectacular de la delinqüència; la qual, està clar, ha adquirit un protagonisme creixent en la indústria global de l'infoentreteniment.

Arribats a aquest punt resulta pràcticament ineludible incórrer en una obvietat: *¿en què quedaria l'oferta (tant de la indústria privada de la seguretat com dels mitjans de comunicació) sense l'existència d'una demanda (no només latent sinó ben activa) de seguretat, si no a gairebé qualsevol preu (tant en termes econòmics com de pèrdua de llibertat)?* Qui no ho vegi, es podria preguntar, per exemple, quina altra indignitat estem encara disposats a acceptar a l'hora de passar els controls d'accés als avions.

Potser resulti més equànime adoptar una visió el més integral possible del fenomen de la inseguretat ciutadana que defugi la temptació maniquea i simplificadora, de la qual ningú en pot quedar exempt. Plantejar-nos algunes qüestions pertinents, potser ens hi pugui ajudar.

¿Què es primer l'ou (la demanda de seguretat) o la gallina (l'oferta de seguretat)? Sabem que l'una no seria res sense l'altra i que, per tant, comprenent-ne una d'elles no només s'entén l'altra sinó que, encara més important, es veu el conjunt en el seu funcionament complet.

Però també, *¿quina dimensió resulta més rellevant en el fenomen de la inseguretat ciutadana: l'objectiva (la delinqüència) o bé la subjectiva (la por a la delinqüència)?* Sense uns nivells elevats de delinqüència difícilment es podria assolir uns nivells igualment tan alts de por a la delinqüència. Certament, però les enquestes de victimització també ens diuen que un cop configurada la por genèrica a la delinqüència (que no l'especifica a ser víctima d'una agressió evident i immediata), aquesta ja no evoluciona en paral·lel a la realitat delictiva. És a dir que pot, i així succeeix en realitat, reduir-se la delinqüència en un moment i en un lloc determinats i no per això produir-se la corresponent i automàtica disminució de la por associada a la delinqüència. I viceversa, està clar.

La qual cosa ens podria dur a plantejar-nos, encara, una tercera qüestió: *¿La inseguretat ciutadana està feta exclusivament de la por a la delinqüència o bé satel·litzada altres pors que, potser, no troben un pretexte tan directe que els hi permeti expressar-se?* Les incerteses i les inseguretats globals pròpies de la nostra era són, no cal insistir-hi, descomunals (el canvi climàtic, sense anar més lluny), però difuses (sembla que, de moment, afecta a d'altres o bé encara no es manifesta en els seus efectes extrems) i en molts casos percebudes localment com a remotes en el temps i/o en l'espai (jaixò no passa aquí!). Ben al contrari, el lladre o l'agressor són figures perfectament identificables, individualitzables, perseguibles, que es poden sotmetre a judici i, en darrer cas, que poden ser castigades. Corresponentment, un robatori o una agressió és un fet concret, tangible, visualitzable, enregistrable, que permet ser comptabilitzat i tractat estadísticament. ¿Quina diferència amb aquesta munió de riscos difusos, dels que no en podem tenir més que indicis discutibles i que, malgrat tot o precisament per això, es troben a l'origen no sempre conscient de la incertesa i la inseguretat contemporànies! La por a la delinqüència sembla inventada per a facilitar la imprescindible cristal·lització en un objecte concret, proper i visible d'aquesta munió d'incerteses i inseguretats que amenacen tan greument la cohesió social.

En la societat del risc, la demanda de seguretat ciutadana es configura més aviat en base a la percepció d'inseguretat existent a l'opinió pública que

no pas a la realitat delictiva. Així s'explica que els governs, en termes generals, reaccionin esporàdicament als brots de por a la delinqüència, més que no pas responguin raonada i raonablement a l'evolució de la delinqüència. Vet aquí, doncs, l'aparent paradoxa: d'una banda, es promouen reformes institucionals i polítiques públiques destinades, d'una forma o altra, a superar els límits evidenciats de la justícia penal i a coresponsabilitzar la comunitat en el control preventiu del delicte (estratègia comunitària) i, de l'altra, els funcionaris electes -davant de les dificultats d'adaptar les polítiques públiques a la incòmoda realitat-, sovint reaccionen polititzadament ja sigui per negar l'evidència i reafirmar el mite estatal del control exclusiu del delicte o bé per abonar-se a unes receptes de llei i ordre de resultats electorals temptadors però d'efectes socials impredecibles (populisme punitiu).

Aquest fet explicaria la coincidència entre opinió pública, mitjans de comunicació i autoritats governamentals en el poc apreci manifestat per l'anàlisi de les causes que ens informarien sobre l'origen de les diverses manifestacions delictives i, consegüentment, també per l'escassa atenció a la necessitat de disposar d'indicadors prou més fiables que no pas els actuals. I tot plegat ens aboca, ineludiblement, a persistir en polítiques públiques de seguretat ciutadana basades més en les variacions, sovint incomprensibles, de l'opinió pública enlloc de en un coneixement fiable i actualitzat de l'evolució de la delinqüència. Tot i saber-ne prou bé les limitacions, i fins i tot els costos i les contraindicacions, ens entossudim doncs en esperar a reaccionar enlloc d'anticipar-nos preventivament mitjançant conductes prudents que, eventualment, ens permetin minimitzar els riscos de victimització delictiva.

Persistir en aquesta conducta erràtica, marcada més per les variacions en la inseguretat manifestada per l'opinió pública que no pas en la realitat delictiva, no dibuixa un horitzó gens esperançador per a la imprescindible seguretat col·lectiva i, ben al contrari, obre nous interrogants que vénen a qüestionar el caràcter de bé públic que havíem convingut en atorgar a la seguretat. *¿No es deu estar transformant, la seguretat, en un bé que es compra, en lloc d'un servei que s'espera de les administracions públiques?*, es pregunta

Ulrich Beck. En tot cas, les aparentment consistents fronteres entre seguretat pública i privada sí que semblen esvaïr-se precipitadament.

(Anti)terrorisme

1. TERRORISME⁴: UN PROBLEMA MAL PLANTEJAT

El terrorisme no té solució. Aquesta va ser la tesi plantejada, l'any 2002, en un article publicat en la revista electronica *Seguretat sostenible* [Curbet, 2007]. En què es fonamentava aquesta afirmació contundent?

Un primer argument apuntava a les limitacions que presenten les societats liberals per arribar a comprendre el fenomen de la violència terrorista. No és cert que en democràcia es pugui debatre sobre qualsevol cosa: quan es tracta d'analitzar el terrorisme, s'imposa una lògica maniquea que només permet raonar lliurement *contra l'enemic*. La qual cosa comporta, entre altres efectes no menys importants: un refús generalitzat a qualsevol plantejament del problema de la violència en termes de xoc de valors contraposats en el si d'una societat multicultural; la reducció simplista del fenomen terrorista a una qüestió merament criminal, de manera que la buidem de tota utilitat interpretativa; un recurs excessiu a argumentacions absolutistes

⁴ El terme *terrorisme* –cap organisme internacional, inclòs les Nacions Unides, no ha aconseguit definir-lo en termes assumibles universalment– és el que millor revela l'abast de l'estigma sobre la violència de l'adversari. Els "terroristes" són aquells a qui els Estats, les poblacions afectades i els mitjans de comunicació d'aquestes societats designen com tals en funció d'uns mètodes que provoquen una profunda angoixa i causen la mort de civils. Però és summament rar que els interessats s'apliquin a si mateixos aquesta denominació; ben al contrari, es posicionen com a "resistents" que recorren a la "lluita armada", expressió susceptible de suggerir un determinat paral·lelisme amb la força armada que s'utilitza contra ells [Braud]. # *Antiterrorisme*. Conjunt de mètodes i accions que tenen per objecte la supressió del terrorisme. # *Contraterrorisme*. Conjunt d'activitats policials i legals dirigides a lluitar contra el terrorisme [Diccionari Enciclopèdic Vox 1, 2009].

del tipus “la vida és sagrada” o “tota violència és perversa” que, de fet, només serveixen per el·ludir l’incòmode deure il·lustrat del raonament; i, en darrera instància, la impossibilitat de considerar que l’Estat que té unes estructures de base que són refusades obstinadament i apassionada per una part de la societat, pateix un dèficit substancial de legitimitat. Aquest allunyament de la realitat suposa, en bona mesura, una sacralització de la democràcia, entesa com a solució i salvació en ella i per ella mateixa, en detriment de la seva condició de mitjà idoni per a la resolució dels conflictes polítics [Azurmendi].

El segon dels arguments incidia en la greu amenaça que suposa el terrorisme per a les societats tolerants. En efecte, obligats a actuar amb una sèrie de valors i principis, hi ha mesures que no és possible aplicar, en democràcia, al cas del terrorisme. El terrorisme s’hi mou a gust en el terreny dels drets i les llibertats públiques pròpies de les democràcies liberals i busca una reacció estatal desmesuradament coactiva, basada en una lògica militar, que traeixi els principis i els procediments propis de l’ordre democràtic. Una reacció d’aquesta mena, lluny d’apagar el focus de l’incendi social, l’aviva – augmentant la inseguretat, el desordre i polaritzant el conflicte – i, amb això, contribueix decisivament a la cronificació i a l’extensió del problema que, se suposa, pretenia resoldre [Reinares, 1998]. Així mateix, en la lluita contra el terrorisme, s’incorre sovint en la “fal·làcia normativa” dels qui pensen que imposar una prohibició significa anular el problema; quan la realitat és la contrària: amb freqüència la prohibició agreuja el problema [Resta]. Finalment, resulta dubtós que l’estratègia de “ser durs amb els terroristes” tingui un gran efecte en els membres més implicats; de manera que l’amenaça d’un augment addicional de les penes per les seves accions té un escàs efecte dissuasori, si és que en té algun [Juergensmeyer].

Un tercer argument considerava la violència terrorista com una de les manifestacions extremes, amb la guerra, del conflicte pel poder polític, ya sigui per adquirir-lo, per ampliar-lo o bé per conservar-lo. Tota política és una lluita pel poder i el poder és, en essència, violència; o, en les paraules d’Arendt, la violència no és sinó la més flagrant manifestació de poder. Així, en el terrorisme, hi conflueixen política i violència amb la perspectiva d’aconseguir

poder: poder per dominar i obligar, per intimidar i controlar i, finalment, per forçar el canvi polític. Per tant, la violència (o l'amenaça de violència) és la condició *sine qua non* dels terroristes, que estàn fermament convençuts de que només a través de la violència podrà triomfar la seva causa, i els seus fins polítics a llarg termini es podràn acomplir. Sovint, el terrorisme que considerem com a indiscriminat i sense sentit no ho és, sinó que és una aplicació molt deliberada i pensada de la violència [Hoffman]. Estatal per naixement i vocació, la instrumentalització política del terror es produeix, òbviamment, també en els àmbits paraestatal i extraestatal. Amb tot, això que avui anomenem "terrorisme" només inclou actes contraris a la seguretat d'algun Estat, i d'aquí neixen alguns equívocs de no poca transcendència [Escohotado]. Es fa impossible, per tant, considerar el terrorisme com un fenomen exògen al nostre ordenament econòmic i polític. Ben al contrari, sorgeix i creix enmig dels nostres conflictes polítics, acompanyat directament o indirecta per l'Estat, a través dels seus serveis secrets, i participa activament en la nova economia mundial, a través d'un sector tan relevant per a l'equilibri financer global com el representat pel conjunt articulat de traficants de gairebé tot: armes, drogues, persones, residus radioactius, etcètera [Naím; Napoleoni].

El quart argument abundava en el desdibuixament, en la nova economia de la guerra, de les distincions entre guerra, violència organitzada i violacions a gran escala dels drets humans. Les noves guerres son el símbol d'una nova divisió mundial i local entre els membres d'una classe internacional que parlen anglès, tenen accés al correu electrònic i a la televisió per satèl·lit, utilitzen dòlars o euros o targetes de crèdit, i poden viatjar lliurement, i els qui es troben exclosos dels processos globals, que viuen del que poden vendre o intercanviar o del que reben en concepte d'ajut humanitari, els moviments dels quals estan restringits pels controls, els visats i els costos dels viatges, i que són víctimes de setges, fam, mines, etcètera. Però tampoc resulta més fàcil distingir entre la guerra i la pau. La nova economia de guerra es pot representar com un continu que comença amb la combinació de delinqüència i racisme existent en els barris més pobres de les ciutats europees i nord-americanes i assoleix la seva manifestació més extrema en les zones on la violència hi té una major dimensió. La capacitat de les institucions polítiques

formals, sobretot de l'Estat, per regular la violència, està erosionada, i hem entrat en una era de violència informal de baix nivell i de llarg termini, la guerra postmoderna [Kaldor].

Un cinquè argument adverteix que el terrorisme, tal i com el descriu Juergensmeyer, és el llenguatge per cridar l'atenció. Sense cridar l'atenció, el terrorisme no existiria. El que converteix en tal a un acte de terrorisme és que aterroritza. Els actes als que assignem aquesta etiqueta són esdeveniments deliberats, explosions i atacs duts a terme en llocs i moments calculats per ser advertits. El terrorisme sense els seus testimonis horroritzats seria tan inútil com una obra de teatre sense públic. Quan a nosaltres, observadors d'aquests actes, ens afecten –ens disgusten o repel·leixen i comencem a desconfiar de la tranquil·litat del món que ens envolta–, és que aquest teatre s'omple de sentit [Juergensmeyer]. Així, els terroristes planegen les seves operacions per commocionar, impressionar i intimidar, assegurant-se de que els seus actes siguin prou arriscats i violents com per a captar l'atenció dels mitjans i, a través d'ells, del públic i del govern. Sovint, els mitjans de comunicació responen a les propostes dels terroristes amb massa promptitud, incapaçs d'ignorar una cosa que ha estat adequadament descrita com a “un esdeveniment construït de forma específica per a les seves necessitats” [Hoffman].

Finalment, el sisè dels arguments desenvolupats, sosté que el terrorisme constitueix un dels fenòmens polítics més fluids i dinàmics, que evoluciona constantment cap a formes noves i cada cop més perilloses amb la intenció d'evitar les mesures de seguretat existents en cada moment [Hoffman]. Malgrat aquesta fluïdesa, alguns dels nostres conceptes bàsics sobre aquest fenomen es desfan quan introduïm en l'anàlisi del terrorisme internacional les noves dades sobre el creixement del terrorisme religiós i l'extraordinària multiplicació del seu potencial de violència i destrucció. Més que com a elements d'una estratègia política global, les accions del nou terrorisme religiós apareixen com a declaracions simbòliques, la finalitat de les quals sembla ser atorgar un cert poder a comunitats desesperades. Els activistes religiosos han desafiat la idea de que la societat laica i l'Estat modern poden

proporcionar el teixit moral que uneixi a les comunitats nacionals o la força ideològica que sustenta als Estats sacsejats per fracassos ètics, econòmics i militars. El seu missatge ha estat fàcil de creure i àmpliament acceptat degut a la visibilitat que han tingut els fracassos de l'Estat laic. Els rebels religiosos postmoderns no són, doncs, ni anomalies ni anacronismes i, per tot això, l'estratègia de guerra-contra-el-terrorisme pot ser molt perillosa, ja que sembla seguir el guió escrit pels terroristes religiosos: la imatge d'un món en guerra entre les forces laiques i religioses [Juergensmeyer].

El debat i la reflexió que van suscitar aquest article van deixar, a manera de pòsit, un doble i complementari convenciment. D'una banda, va venir a refermar la pertinència de la conclusió: tal i com passa amb alguns dels principals problemes que ocupen els primers llocs en l'agenda tant pública com política de la seguretat –“la inseguretat ciutadana”, “la droga”, “el crim organitzat”– “el terrorisme”, en tant que problema mal formulat, no té solució. En efecte, quan un problema, per molt que ens hi entossudim, no sembla tenir solució, l'opció més raonable és admetre que ens hem ficat en un carreró sense sortida. Justament, hi ha problemes que només es poden resoldre demostrant que no tenen solució. Semblaria, per tant, que la responsabilitat dels polítics, tant com la dels intel·lectuals, consistiria precisament en dir –malgrat que aquesta mena de veritats puguin resultar emocionalment insoportables– quines situacions són irresolubles o quines tenen una solució molt difícil [Linz]. D'altra banda, es va fer evident la necessitat de disposar d'una visió integral del conjunt de problemes de inseguretat que configuren la societat del risc [Beck], que ens permeti reformular “el problema del terrorisme” en uns termes que facilitin la indispensable governança d'aquest fenomen crític per al futur de les societats democràtiques.

2. LA GOVERNANÇA DEMOCRÀTICA⁵ DE L'ANTITERRORISME

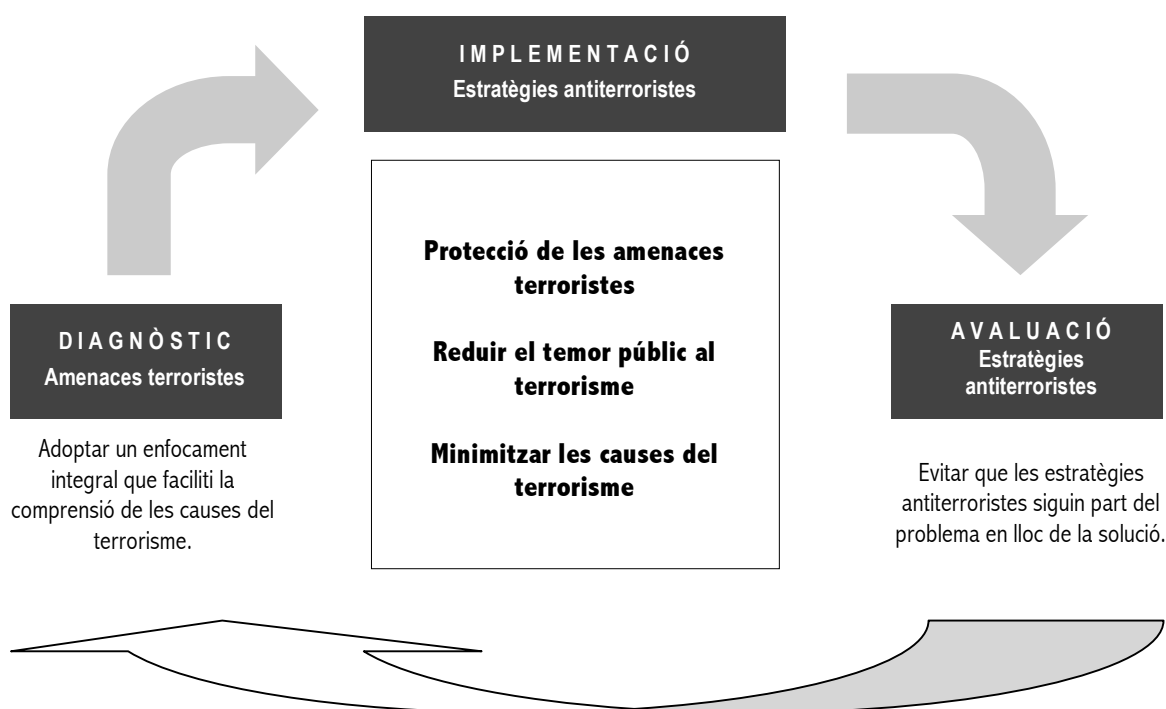
Abordar els problemes d'inseguretat des d'una perspectiva parcial, com hem vist, limita d'arrel les seves possibilitats de solució. Ben al contrari, analitzar la

⁵ Usem aquí el concepte de "governança democràtica", en els termes que el defineix Pascual, com una nova manera de governar les societats contemporànies, que es caracteritza per la gestió de les interdependències entre tots els actors implicats en l'abordatge d'un repte o desafiament col·lectiu, i en la cerca de la major col·laboració i responsabilitat ciutadana en el tractament del mateix.

(in)seguretat des d'un enfocament integral –probablement l'única seguretat possible– suposa veure amb nitidesa, en una mirada integradora, les distintes perspectives que ens ofereix qualsevol problema d'inseguretat que hàgim d'afrontar: els actors, els factors de risc, les vulnerabilitats, els processos, les causes, les conseqüències i, en particular, els factors de perpetuació dels conflictes; però també les polítiques de seguretat que pretenen solucionar-los i els seus efectes reals.

La qual cosa permet, com destaca Sennett, desplegar la capacitat dels actors de les polítiques públiques de seguretat per indagar la presència de nous problemes en el curs de la solució dels antics o bé per explicar la intuïció, sorgida de l'experiència, de que un problema està a punt d'entrar en un carreró sense sortida.

Figura 5: La governança democràtica de l'antiterrorisme

Font: Elaboració pròpia.

Diagnòstics abans que prescripcions

Comprendre la inseguretats es converteix, per tant, en el primer i més determinant dels passos a seguir en el procés de producció democràtica de seguretat. No és això, però, el que acostuma a succeir. L'ansietat crònica que comporta la no acceptació de la inseguretats ens empeny a sortir sobtadament d'aquest estadi incòmode. Proliferen, aleshores, les prescripcions en lloc dels diagnòstics; la qual cosa suposa que diagnòstics poc rigorosos –ja sigui per incomplets o bé per superficials– o esbiaixats sustenten pronòstics erronis i, per tant, comporten tractaments que estan condemnats, en el millor dels casos, a alleujar mers símptomes i, en el pitjor, a agreujar el problema; ja que, la deliberada manca de coneixement sobre els problemes d'inseguretats, possibilita l'emergència de creences i prejudicis que, amb freqüència, sustenten les actituds més inflexibles, dràstiques i intolerants.

Aquest despropòsit s'aguditza en el cas de l'anomenada "guerra contra el terror", amb un menyspreu per l'anàlisi racional que considera que explicar significa exculpar. De manera que,

«en l'ambient d'efervescència creat per la multiplicació de les violències i de les víctimes, la circumspecció es converteix en tebiesa, la prudència en covardia, la moderació en desídia. La intimidació calla les veus de la raó [Braud]».

En efecte, com diu Townshend, quan la societat se sent amenaçada es resisteix a fer una anàlisi racional de l'amenaça, com si aquesta reflexió impliqués facilitar ajuda, consolar o –fins i tot– mostrar compassió cap els terroristes. Segons aquesta teoria un xic obtusa, explicar perquè algú es comporta d'una determinada manera equival a demostrar que no podria haver actuat d'una altra forma i, per tant, a absoldre'l de la seva responsabilitat. I, ben al contrari, només és pot derrotar un antagonista a la forma d'entendre les coses del qual pot un dotar de sentit [Eagleton]. La qual cosa requereix (re)conèixer l'amenaça, és a dir comprendre'n la gènesi, les etapes, i posar-li un rostre [Giudicelli]; ja que, com bé remarca Jordán, només la comprensió de les causes permet treballar eficaçment sobre les arrels del terrorisme, ja que el

terrorisme no sorgeix en el buit, sinó que té un context i una història i, concretament, és una forma violenta de respondre a una situació conflictiva [Carrasco]. En cas contrari, tot i que s'aconsegueixi tallar algunes branques, més tard o aviat en creixeran unes altres.

En cap cas, doncs, es tracta d'una simple deficiència metodològica que pugui ser solucionada amb receptes acadèmiques. Indubtablement, no són irrellevants les mancances pel que fa a la disponibilitat d'indicadors fiables de l'evolució dels factors de risc que alimenten la inseguretats en les seves diverses manifestacions. Així mateix, tampoc passa desapercebuda la indolència amb la que els poders públics contempen l'estat d'inanició que presenten els organismes destinats a la investigació científica en aquesta matèria. La qual cosa, per cert, es correspon amb un interès escàs en els mitjans de comunicació per contextualitzar les informacions de "successos". I, alhora, no resulta menys inquietant el refús que manifesta l'opinió pública - *«aquest estrany fenomen emocional»* [Conrad]- davant les propostes que pretenen repensar la visió dominant dels problemes d'inseguretats.

Per tant, no ens hauríem d'enganyar. El menyspreu generalitzat per una comprensió ajustada de l'evolució que registren els diferents conflictes que alimenten les violències terroristes més temudes, més que una mancança constitueix una opció interessada. Però, ¿a qui podria beneficiar, realment, aquesta persistent manca de claredat sobre la naturalesa de les amenaces terrorista? De fet, una vasta constel·lació d'interessos econòmics -la lògica capitalista apareix sovint disfressada en forma de projectes de seguretats, com en el cas del rendible negoci de les empreses nord-americanes "amigues" a l'Iraq [Castells]- i polítics -l'estat nord-americà, a començament del segle XXI, s'ha entestat en definir la seguretats contra el terrorisme com el valor suprem per al món sencer [Castells]- conflueixen en l'interès comú per mantenir l'atenció pública centrada en un consum compulsiu i massiu -a la vegada privat i públic- de seguretats. Certament, qualsevol expert en màrqueting podria confirmar l'irresistible potencial de negoci que presenta, en el mercat actual, una oferta -a la vegada comercial i política- orientada més a administrar temors que a satisfer necessitats reals; fins al punt que no resulta

infreqüent que els governants es mostren més interessats en aprofitar els atemptats terroristes que en modificar les estructures que afavoreixen la seva aparició [Parenti]. Sense oblidar, així mateix, que cap mercat -inclòs el de la seguretat- es pugui sostenir només en l'oferta, per potent que aquesta pugui ser. Necessàriament, l'oferta ha d'estar sempre equilibrada per la demanda; la qual cosa significa que la magnitud de l'oferta (ja sigui expressada en termes monetaris o bé de suport polític) ens dóna raó de la dimensió del conflicte i el temor acumulats en els individus i les societats que aquests constitueixen.

Un primer requisit, doncs, per a una governança democràtica de l'antiterrorisme consisteix en *evitar que l'aversion emocional que, de forma natural, suscita el terrorisme (nivell d'alarma), suplanti una avaluació racional de la probabilitat de danys que pugui causar (nivell de risc).*

Una lluita efectiva contra el terrorisme

En tant que amenaça a la seguretat de l'Estat, tal i com adverteix Townshend, el terrorisme resulta inversemblant, quan no absurd; però sí resulta increïblement eficaç com a repte al monopoli de la força exercit per l'Estat i al sentit més ampli de seguretat pública. Sense perdre de vista la paradoxal relació simbiòtica entre terrorisme i seguretat que caracteritza a la societat en xarxa:

«El repte del terrorisme es basa precisament en la seva capacitat per atemptar contra les connexions estratègiques materials per a que la seva interrupció o l'amenaça de la seva alteració desorganitzi la vida quotidiana de les persones i les obligui a viure en un estat d'emergència, alimentant així el creixement d'altres xarxes de poder, les xarxes de seguretat, que s'estenen a tots els àmbits de la vida» [Castells].

Indubtablement, els ciutadans tenen dret a la protecció estatal davant les amenaces terroristes a la seva seguretat; la qual cosa, però, no justifica qualsevol estratègia antiterrorista. Un requisit essencial per aconseguir una resposta eficaç al terrorisme consisteix, justament, en descartar aquelles reaccions estatals que es converteixen en part del problema en lloc de la solució.

En efecte, com més reacciona la societat occidental a l'atac terrorista amb il·legalitat impune, més minven els propis valors espirituals i polítics que assumeix estar protegint. La qual cosa, com s'ha vist, és justament el que pretén el terrorisme. En aquest sentit, el triomf en converteix en fracàs, ja que la victòria militar s'abat a si mateixa convertida en derrota moral. Com menys receptiva es mostra l'esfera política a les demandes d'aquells a qui exclou, major probabilitat hi ha de que aquestes exigències adoptin una forma patològica que faci esclatar la pròpia "arena pública" en la que anteriorment havien reclamat l'atenció. El terrorisme és, entre altres coses, una reacció a una política que s'ha tornat merament administrativa fins a fregar la vacuïtat; de manera que la desactivació de la política rep per resposta la negació de la mateixa, donat que l'excessiva poca passió cedeix terreny a un monstruós abús d'ella. Actualment, el terrorisme islamista pretén abatre al seu antagonista occidental conspirant amb el seu propi impuls autodestructiu. Per això pot confiar en la col·laboració d'un quintacolumnista: l'ambiciosa voluntat del propi Occident. Com més contamina el planeta la civilització occidental i més alimenta la pobresa i la desigualtat a escala global, més crèdit atorga als seus oponents [Eagleton].

L'eficàcia de les estratègies estatals antiterroristes haurien, per tant, de ser avaluades rigorosament. En aquest sentit, Giudicelli alerta que moltes mesures antiterroristes, com la intensificació del control de les poblacions pel que fa a les comunicacions o els espais públics (videovigilància), així com la protecció dels emplaçaments sensibles, si bé és cert que poden complicar l'execució dels plans terroristes, no serveixen per impedir l'actuació d'un grup disposat a suïcidar-se, el treball d'informació preliminar del qual integra, a més, tals paràmetres d'estratègia operativa. O bé, l'acumulació de dispositius de seguretat "visibles" destinats a dissuadir -i a fer ostentació- afavoreix encara més la elaboració d'un projecte d'atac.

Pel contrari, d'una banda, s'hauria de tenir més en compte la dimensió "glocal" de l'amenaça terrorista -ja que els elements clau de l'estructura social són locals i globals alhora, en lloc de locals o nacionals [Castells]- i, de l'altra, millorar l'articulació de la sinèrgia entre informació local i intel·ligència

internacional, no només amb finalitats repressives sinó també preventives. I si lluitar contra el terrorisme significa combatre una amenaça que muta en funció de les temptatives de posar-hi fi, reforçar l'eficàcia de la informació ha de prevaldre sobre l'augment de les mesures de seguretat i la intensificació de la repressió policial i judicial [Giudicelli]. La informació és molt eficient i adaptada al seu objecte només si adquireix un coneixement i una comprensió profunds del seu enemic, la qual cosa -com ja s'ha dit- li atribueix la capacitat d'anticipar-se.

Es tracta, en definitiva, de combinar mesures de caràcter *operatiu*, destinades a contrarestar estructures terroristes consolidades, evitant així la comissió d'atemptats terroristes, amb mesures de caràcter *estructural*, dirigides aquestes més aviat a lluitar contra les causes i els entorns favorables que ajuden al naixement de la radicalització gihadista. Així, per tal de minimitzar els riscos de disturbis i militàncies gihadistes, caldria fer front als problemes socioeconòmics que pateixen els barris perifèrics, reduir les violències que s'exerceixen sobre ells i afavorir la participació política dels seus habitants, mitjançant un conjunt coherent de polítiques públiques destinades, principalment, a aconseguir la integració socioeconòmica dels immigrants, evitar la polarització i radicalització dels joves musulmans que habiten en els països europeus, regular la pràctica dels cultes religiosos i organitzacions islàmiques o aconseguir la socialització escolar del col·lectiu immigrant [Cano].

En tot cas, una política antiterrorista eficaç ha de considerar, com recomana Townshend, un fet senzill però crucial i que, malgrat tot, s'oblida massa sovint: un terrorista no sospesa simplement els riscos i possibilitats d'èxit, tal i com succeeix normalment, sinó que afegeix a l'equació el valor abstracte d'una causa per la que lluita. D'aquí que les nocions tradicionals de dissuasió resultin ineficaces davant aquesta mena de subjecte.

El reconegut historiador militar sir Michael Howard [citat per Townshend) va sintetitzar d'aquesta forma allò que, al meu entendre, constitueix un segon requisit indispensable per a una governança democràtica de l'antiterrorisme: *l'acció antiterrorista necessita ser més selectiva i calculada*

que l'acció terrorista i, per tant, ha d'utilitzar mètodes més pacients i tranquils, no tan catàrtics.

Reduir el temor públic al terrorisme

Les polítiques públiques de seguretat, com poden fer compatibles la lluita efectiva contra les amenaces reals del terrorisme i la reducció del temor públic a riscos sovint inexistents o bé irrellevants, quan no inventats?

Sunstein ens recorda que, en la societat del risc, els riscos es troben arreu i les precaucions contra els riscos gairebé sempre creen uns altres riscos, no necessàriament menors. De manera que els qui semblen més temorosos i més decidits a evitar el perill, en realitat, moltes vegades augmenten els riscos mitjançant els seus intents d'eliminar-lo. En aquest sentit, les nacions són iguals a les persones, i quan els governs afirmen estar prenent precaucions, bé podrien augmentar els riscos en lloc de reduir-los. Qualsevol guerra d'anticipació –i la guerra de 2003 contra Iraq en particular– ens pot servir d'exemple. Per la qual cosa,

«quan el temor públic és excessiu, és probable que doni lloc a violacions injustificades de la llibertat. En les nacions democràtiques del segle XX, el temor públic va conduir a empresonaments injustificats, intrusions irraonables de la policia, discriminació racial i religiosa, abús i tortura oficials i censura de la llibertat d'expressió. En una paraula, el temor pot dur a violacions dels drets humans del tipus més grotesc» [Sunstein].

La visualització o les imatges són essencials per a les reaccions davant els riscos. Quan és fàcil accedir al risc d'un mal resultat, les persones es preocuparan molt per un risc i consideraran que la probabilitat és constant. Considerem, sinó, el fet de que quan es pregunta a les persones quant pagarien per una assegurança de viatge per pèrdues com a resultat d'un acte "terrorista", mostren una disposició a pagar una xifra major que quan se'ls hi pregunta quant pagarien per una assegurança de viatge contra tot risc⁶.

⁶ JONSON, E. *et al.* (1993). "Framing probability distortions, and insurance decisions". A: *J. Risk & Uncertainty*, nº 7 (1), p. 35 (Citat a SUNSTEIN).

Una comprensió adequada de la dinàmica de la por ajuda a explicar perquè els individus i els governs molt sovint reaccionen de manera desmesurada davant els riscos contra la seguretat nacional. Un incident fàcilment disponible por dur a la gent a exagerar l'amenaça. Si els mitjans de comunicació es concentren en un o en alguns incidents, el temor públic podria ser en excés desproporcionat pel que fa a la realitat. I si un o alguns incidents no només es destaquen sinó que també són emocionalment apassionants, és possible que les persones no pensin en absolut sobre la seva probabilitat. Tant les institucions privades com les públiques reaccionaran de manera desmesurada. La qual cosa fa del tot necessari, en un context democràtic, establir un conjunt de salvaguardes contra les restriccions a les llibertats injustificades. Per això, una democràcia deliberativa intentarà crear institucions que disposin d'un grau acceptable d'immunitat davant l'alarma pública a curt termini.

Mentrestant la gent es centri en el dolent del resultat (nivell d'alarma), però no en la seva probabilitat (nivell de risc), pensarà amb menys claredat que els experts, els quals tendeixen a concentrar-se en els resultats estadístics en joc, donat que la gent sembla tractar les situacions com a "segures" o "insegures", sense veure que la qüestió real és la probabilitat de dany. Sense oblidar que els individus no consideren de la mateixa manera riscos estadísticament idèntics i, d'altra banda, els individus diferents, així com els grups diferents, avaluen els riscos de manera distinta entre si. En tot cas, l'alarma pública, tot i que sigui el resultat d'informacions equivocades, constitueix un dany en si mateixa, i és probable que condueixi a danys addicionals. Per tant, la disminució del temor constitueix un bé social, especialment per l'"efecte d'onda" potencialment enorme que pot provocar.

Els mitjans de comunicació massiva es concentren en els riscos d'alta visibilitat i de baixa probabilitat (moltes "epidèmies" percebudes, en realitat, no són tals, sinó que són un producte de la cobertura dels mitjans sobre incidents captivants i no representatius); les persones parlen entre si del seu temor (és especialment probable que els relats que provoquen temor, amb una alta valència emotiva, es difonguin a manera de cascada social d'ampli abast);

la generalització del temor públic augmenta l'atenció dels mitjans; i el nivell d'alarma s'imposa al nivell de risc. El cercle viciós queda tancat.

En definitiva, davant les amenaces terroristes té sentit adoptar una mena de “principi de precaució” que estableixi un gran marge de seguretat contra els perills la probabilitat dels quals no es pot avaluar, però que resultarien devastadors si s'arribessin a materialitzar. Malgrat tot, hem d'insistir en la importància crucial que suposa, per al desenvolupament d'una governança democràtica de l'antiterrorisme, buscar *una protecció efectiva contra les amenaces que més preocupen a un públic reflexiu i informat*. Per a això, donat que es necessita una gran quantitat d'informació per contrarrestar els efectes de les emocions fortes, un esforç sensat podria consistir en *produir un relat just de l'univers de riscos –que permeti als individus ubicar cada risc en el seu degut context– per tal d'ajudar a disminuir el perill de la manipulació dels grups d'interès* (quan està en joc allò que els hi interessa, és d'esperar que explotin les emocions, en particular, destacant el pitjor escenari), dels governs (si la probabilitat de reelecció augmenta quan els riscos es troben molt presents en els individus, els elects els posaran de relleu) i els mitjans de comunicació massiva (la cobertura dels mitjans reflecteix els seu propi interès econòmic, i el “regne del terror” puja els nivells d'audiència de les xarxes de notícies).

En tot cas, tal i com conclou Sunstein,

«si estem compromesos amb una concepció deliberativa de la democràcia, no serem populistes ni tecnòcrates. La llei i les polítiques no haurien de reflectir els errors garrafals de les persones; les democràcies no haurien de seguir en forma mecànica els temors dels ciutadans ni, per al caso, la seva audàcia. Aquí res suggereix tampoc les virtuts del govern d'una elit tecnocràtica (...). Els ciutadans fan distincions qualitatives entre riscos quantitativament idèntics, i quan els seus valors reflexius responen per aquestes distincions qualitatives, els judicis dels ciutadans mereixen respecte» [Sunstein].

CONCLUSIÓ

És possible una governança democràtica del “problema del terrorisme”? No només és possible sinó que resulta indispensable. Un repte d'aquesta magnitud, però, requereix alguna cosa més que una persistència obtusa en estratègies antiterroristes que ja s'han revelat, amb una claredat dramàtica, com a una part rellevant del problema que se suposava estaven destinades a solucionar.

En aquest text hem apuntat algunes pistes. En primer lloc, reconèixer que el terrorisme, en els termes que venim plantejant-lo, constitueix un problema mal formulat que, per tant, no presenta una solució òbvia. En segon lloc, ens cal repensar la nostra forma d'abordar els problemes d'inseguretat i la conseqüent cerca de seguretat, de tal forma que puguem desplegar una nova visió del terrorisme. En tercer lloc, ens convé esforçar-nos per comprendre el sentit profund de les amenaces terroristes, particularment les que més ens inquieten, de les que ens cal protegir-nos. Finalment, només un esforç sostingut de diagnòstic (de les amenaces terroristes) i avaluació (de les estratègies antiterroristes) ens permetrà, d'una banda, dur a terme una lluita efectiva i eficient contra les amenaces terroristes reals i, de l'altra, minimitzar el temor públic a una difusa “amença terrorista” que es presta a tota mena de manipulacions.

Abans que res, però, com proposa Gray, haurem de ser capaços de reconèixer que en el nou tipus de guerra no convencional que s'està lliurant actualment no hi ha perspectives de victòria. Ens convé pensar, doncs, en com podrem aconseguir que arribin a coexistir en pau uns règims i formes de vida que seran sempre diferents.

Una seguretat mundicèntrica

La pregunta inicial –*què significa la seguretat en un món que es troba sumit en un continu procés d'evolució?*– ha marcat el punt d'inici d'un recorregut indagatori, més en espiral que en línia recta, que ens ha permès desvelar un conjunt de generalitzacions orientadores⁷, senzilles però estables –sobre les quals hi ha un ampli grau d'acord entre les diferents branques del coneixement humà (des de la física i la biologia fins a la psicologia i la sociologia)–, que faciliten una comprensió integral i evolutiva del fenomen psicosocial de la (in)seguretat.

Aquesta cartografia (és a dir, teoria i anàlisi) de la cerca de seguretat, destaca algunes fites que possibiliten un coneixement més nítid i profund del mecanisme que articula, en un tot, la producció d'inseguretat i seguretat en la societat actual. En el moment de concloure aquest recorregut, dues qüestions semblen reclamar la continuïtat de la tasca reflexiva: la (in)seguretat és una realitat indivisible i les diferents estratègies de seguretat apareixen com a resultat d'una evolució conscient.

Res sembla factible, tant en els organismes biològics com en els socials, al marge de sempre fràgil equilibri entre estabilitat (permanència, *seguretat*) i innovació (creativitat, *llibertat*) que, necessàriament, genera *incertesa*. No té sentit, doncs, la reiterada i conflictiva contraposició entre seguretat i llibertat;

⁷ Expressió agafada de Wilber, 2007.

ja que l'una i l'altre, en la seva deguda proporció, constitueixen ingredients igualment indispensables per al desenvolupament humà. Així com ocorre en els organismes biològics, també els organismes socials moren d'excés tant com d'insuficiència, ja sigui d'innovació o bé d'estabilitat; i un cop convertits en valors exclusius, ambdós acaben produint *inseguretat social* -deguda als excessos d'una llibertat de mercat sense controls cívics- i *inseguretat civil* -deguda a la restricció de drets i llibertats causada per un excés de seguretat.

La qual cosa planteja una primera paradoxa: la seguretat no es genera en contraposició i ni tant sols al marge de la inseguretat. La seguretat, que només s'obté -relativament- d'un adequat control del risc, suposa, per a les societats humanes, la capacitat de persistir en les seves característiques essencials -en un inevitable equilibri dinàmic- davant els *riscos* que deriven en *desastres* i els *conflictes* que es materialitzen en *violències*, així com les *incerteses* que alimenten la incessant *demanda de seguretat*.

L'única seguretat possible

Abordar la (in)seguretat des d'una perspectiva limitada no només impedeix, òbviament, la deguda comprensió del problema sinó que, per tant, limita d'arrel les seves possibilitats de solució. És a dir, la manera de veure el problema és el problema. O, si es vol: només un problema formulat correctament té solució. Amb la qual cosa es referma la impertinència radical d'una cerca de seguretat al marge de la plena comprensió de la inseguretat que la genera.

Ben al contrari, analitzar la (in)seguretat des d'un enfocament integral -probablement l'única seguretat possible- suposa veure amb nitidesa, en una mirada integradora, les distintes perspectives que ofereix qualsevol problema d'inseguretat que hàgim d'afrontar: els actors, els factors de risc, les vulnerabilitats, els processos, les causes, les conseqüències; però també les estratègies de seguretat que pretenen solucionar-los i els seus efectes reals. La qual cosa planteja, en particular als actors de les polítiques públiques de seguretat, com destaca Sennett, el repte de desplegar la capacitat per indagar la presència de nous problemes en el curs de la solució dels antics o per a

explicar la intuïció, sorgida de l'experiència, de que un problema està a punt d'entrar en un carreró sense sortida.

La nostra percepció de la inseguretat, així com la consegüent cerca de seguretat, constitueixen un procés psicosocial d'evolució conscient. Així, segons quin sigui el nivell de percepció de la inseguretat -*egocèntric* (jo contra tots), *etnocèntric* (nosaltres contra ells) o *mundicèntric* (tots nosaltres)- es despleguen, respectivament, estratègies de seguretat *individual*, *grupals* o *col·lectives*.

En el seu estadi egocèntric, la *cerca individual de seguretat* en el mercat de consum massiu i compulsiu no pretén tant satisfer una necessitat real - obtenir un nivell raonable de protecció- com alimentar un desig -foragitar la por. Aquesta prioritat acordada al consum de *sensació de seguretat* en detriment d'una *seguretat efectiva* i, per això, a la persecució d'una solució individual a un problema col·lectiu permet explicar l'expansió prodigiosa, en els àmbits econòmic i polític, del *comerç de la seguretat* i de la *política de la por* respectivament. Paradoxalment, l'èxit indiscutible d'ambdues formes d'exploitar el temor aliè, constitueix l'expressió més clara del fracàs d'aquesta estratègia de seguretat: és a dir, com més gran és la percepció d'inseguretat més mesures de seguretat s'adopten que, al seu torn, augmenten la inseguretat i així successivament.

Aquesta estratègia irraonable, com hem vist, brolla de la inseguretat inherent a l'individu aïllat psicològicament -que se sent, tot i que no de forma conscient, vulnerable- i, per això, no aconsegueix materialitzar-se en accions que puguin procurar-li una protecció efectiva davant amenaces reals: és a dir, *l'estratègia de l'estruç*. Encara que tot sembla indicar que ni tant sols ho pretén, de fet; ja que l'autèntica obsessió d'aquesta conducta, bàsicament inconscient, no consisteix tant en procurar-se una seguretat efectiva com en reforçar, a qualsevol preu, la seva sensació de seguretat. Però aquí sorgeix el problema: ja que les causes de la inseguretat finalment es mantenen inalterades, aquesta peculiar cerca de seguretat no pot sinó aportar frustració i, d'aquesta manera, augmentar la incertesa que pretenia dissipar.

Aquesta suposada estratègia de seguretat constitueix, per tant, una autèntica contradicció en els termes; ja que, com més esforç cal per aconseguir una seguretat individual d'ús exclusiu, major tensió, major conflicte i confrontació amb els altres que competeixen, en un espai comú, per aconseguir la mateixa quimera i, per tant, major inseguretat per a tots: és a dir, un *formiguer enfollit*. De manera que la persistència insensata en aquest despropòsit acaba convertint-la en part del problema enlloc de la solució.

Aleshores, a qui descobreix el carreró sense sortida al que ens aboca la cerca individual de seguretat, se li fa evident la necessitat ineludible de desplegar una visió més evolucionada -que integri i alhora transcendeixi l'estadi precedent-, des de la qual poder ampliar l'abast de la limitada estratègia individual de seguretat i evitar així la fatídica confrontació egocèntrica de "jo contra tots". Donat que allò que està en joc és trobar una solució col·lectiva (seguretat) a un problema col·lectiu (inseguretat), sembla inevitable, per tant, que el "jo contra tots" (egocèntric) deixi pas a un estadi superior de "nosaltres contra ells" (etnocèntric).

Encara que, resulta raonable esperar millors resultats de la *cerca grupal de seguretat*? En efecte, des d'aquest nou estadi, la preocupació exclusiva i excloent per un mateix s'insereix en una visió superior que és capaç d'assumir la protecció comuna dels qui constitueixen el grup de pertinença. Un objectiu únicament individual s'amplia i esdevé, així, una tasca grupal. Amb tot, però, la identificació grupal suposa un tipus de lleialtat limitada a una porció de la Humanitat -una família, un poble, una nació, una classe, una raça, una comunitat religiosa- que, inherentment, exclou la lleialtat a la Humanitat sencera. De manera que el "nosaltres contra ells" (*seguretat etnocèntrica*) apareix com una prolongació i en bona mesura una intensificació del "jo contra tots" (*seguretat egocèntrica*) i, per tant, la cerca grupal de seguretat no aconsegueix eludir la lògica funesta de la cerca individual de seguretat; ja que, de fet, més que una autèntica innovació, aquesta nova estratègia de seguretat, suposa un simple desplaçament de la *frontera originària* (la línia de fractura en la que hi emergeixen, en forma de violències i desastres, els riscos i els

conflictes respectivament) des de l'esfera estrictament individual a la grupal: és a dir, de *l'estratègia de l'estruç al formiguer enfollit*.

Comprendre és actuar

Tant la cerca individual com la grupal de seguretat, impulsades respectivament per l'ansietat egocèntrica i etnocèntrica, aconseguen justament el contrari del que pretenen, és a dir produeixen i cronifiquen la màxima inseguretat tant en l'individu com en la col·lectivitat. Fins al punt que, paradoxalment, mai abans, la Humanitat, havia estat tan a prop com ara de l'autoextinció i, per això, mai abans havia resultat tan factible -per inajornable- l'emergència d'una consciència mundicèntrica (o autènticament cosmopolita) capaç d'aturar -qui sap si a temps- aquesta insensata carrera cap el no-res. En aquest sentit, Beck [2009] considera que, malgrat tot, aquesta salvadora consciència mundicèntrica no apareixerà com un acte voluntarista sinó com la resposta inevitable davant una amenaça imminent i descomunal: *«la política climàtica es convertirà en “cosmopolítica” en tot el món, i ho farà no per convicció individual, sinó pel realisme de la simple supervivència»*.

Acceptar la inseguretat de l'existència, finalment, pot resultar el millor antídote per a aquesta enfebrada cerca de falses seguretats. L'única seguretat possible comença, per tant, en l'abandonament conscient del desig quimèric de no veure's exposat a cap perill, d'esdevenir invulnerable, d'arriscar-se sense assumir les conseqüències indesitjades dels riscos i, en definitiva, d'eludir la cita amb la mort. Saber-nos insegurs ens estalvia obsessionar-nos en persecucions infructuoses, i per això frustrants, d'allò que no es troba al nostre abast. Només d'aquesta forma podem concentrar tota la nostra energia, mitjançant l'atenció conscient, en afrontar de forma creativa i alhora prudent -és a dir, assumint la responsabilitat amb un mateix i amb els altres- les incerteses que marquen tota trajectòria vital. Aquest primer pas, en el desplegament d'una consciència mundicèntrica, els porta inevitablement a constatar que tota seguretat és relativa, efímera, ambivalent, més aparent que substancial.

Comprendre és actuar. Tot i que no es tracta tant de “què cal fer” com, sobretot, de “què cal deixar de fer” per tal d’estar raonablement segurs. Probablement, però, no en fem prou amb acceptar racionalment l’evidència d’un autèntic *risc de catàstrofe planetària* per veure nítidament que ens hem convertit en una *comunitat de perill mundial* i, per tant, per actuar sense demora en base a una nova *ètica de la responsabilitat planetària*. Què s’interposa, doncs, entre l’evidència raonada del risc global –que no admet il·lusos intents de fugida individual/local– i l’emergència d’aquesta imprescindible *seguretat mundicèntrica* que ens permeti, finalment, eludir el perill d’autodestrucció? Albert Einstein respon, a aquesta qüestió crucial, amb tanta lucidesa com bellesa:

«Un ésser humà és part d’un tot que anomenem “univers”, una part limitada en el temps i en l’espai. Aquest ésser humà es veu a ell mateix, els seus pensaments i sensacions, com una cosa separada de la resta, en una espècie d’il·lusió òptica de la seva consciència. Aquesta il·lusió és per nosaltres com una presó que ens limita als nostres desitjos personals i a sentir afecte per unes quantes persones que ens són més properes. La nostra tasca ha de consistir a alliberar-nos d’aquesta presó ampliant els nostres cercles de compassió de manera que abracin tots els éssers vius i tota la naturalesa en el seu esplendor».

BIBLIOGRAFIA

Teoria (I, II i III)

- ANDERS, G. (2003). *Más allá de los límites de la conciencia*. Barcelona: Paidós.
- APPADURAI, A. (2007). *El rechazo de las minorías: Ensayo sobre la geografía de la furia*. Barcelona: Tusquets.
- APPIAH, K-A. (2007). *Cosmopolitismo: La ética en un mundo de extraños*. Buenos Aires: Katz.
- BAJOIT, G. (2008). *El cambio social: Análisis sociológico del cambio social y cultural en las sociedades contemporáneas*. Madrid: Siglo XXI de España Editores.
- BALL, P. (2008). *Masa crítica: Cambio, caos y complejidad*. Madrid/Méjico: Turner/Fondo de Cultura Económica
- BAUMAN, Z. (2007). *Miedo líquido: La sociedad contemporánea y sus temores*. Barcelona: Paidós.
- BECK, U. (2008). *La sociedad del riesgo mundial: En busca de la seguridad perdida*. Barcelona: Paidós.
- (2009). *El Dios personal: La individualización de la religión y el “espíritu” del cosmopolitismo*. Barcelona: Paidós.
- BORJA, J. (2003). *La ciudad conquistada*. Madrid: Alianza Editorial.
- BROSWIMMER, F-J. (2005). *Ecocidio: Breve historia de la extinción en masa de las especies*. Pamplona: Laetoli.
- CAPRA, F. (2003). *Las conexiones ocultas: Implicaciones sociales, medioambientales, económicas y biológicas de una nueva visión del mundo*. Barcelona: Anagrama.
- CASAL, J. (1996). *Anàlisi de risc en instal·lacions industrials*. Barcelona: Editorial Universitat Politècnica de Catalunya.
- CASTEL, R. (2004). *La inseguridad social: ¿Qué es estar protegido?* Buenos Aires: Manantial, 2004.
- CASTELLS, M. (1999). *La cuestión urbana*. Méjico: Siglo XXI Editores.
- CONRAD, J. (2006). *El corazón de las tinieblas*. Madrid: Punto de lectura.
- CURBET, J. (2006). “El formiguer enfollit: El desig de seguretat en la societat del risc”. A: *Trànsit: Civilització o barbàrie. Informe 2006 de l’Observatori del Risc*. Barcelona: Institut d’Estudis de la Seguretat, 2006.
- (2007). “Crisi: Entre el perill i l’oportunitat”. A: *Canvi climàtic: Som a temps d’aturar-lo? Informe 2007 de l’Observatori del Risc*. Barcelona: Institut d’Estudis de la Seguretat, 2007.

- (2010). *El rei nu: Una anàlisi de la (in)seguretat ciutadana*. Girona: CCG Edicions. [Edició en italià: *Insicurezza: Giustizia e ordine pubblico tra paure e pericoli*. Roma: Donzelli Editore, 2008. Edició en castellà: *El rey desnudo: La gobernabilidad de la seguridad ciudadana*. Barcelona: Editorial UOC, 2009].
- DIAMOND, J. (2006). *Colapso: Por qué unas sociedades perduran y otras desaparecen*. Barcelona: Debate.
- EINSTEIN, A. (2002). *Mis ideas y opiniones*. Barcelona: Bon Ton.
- ENZENSBERGER, H-M. (2007). *El perdedor radical: Ensayo sobre los hombres del terror*. Barcelona: Anagrama.
- FERNÁNDEZ-ARMESTO, F. (2002). *Civilizaciones: La lucha del hombre por controlar naturaleza*. Madrid: Taurus.
- FILIU, J-P. (2008). *Les fronteres de la Jihad*. Barcelona: Edicions de 1984.
- FOLCH, R. et al. (2008). *Suarem! El clima que ens espera*. Barcelona: L'Arquer.
- FRIXIONE, E. ed. (2007). *Conciencia: Nuevas perspectivas en torno a un viejo problema*. Mèxic: Siglo XXI Editores.
- GARLAND, D. (2005). *La cultura del control: Crimen y orden social en la sociedad contemporánea*. Barcelona: Gedisa.
- GIRARD, R. (2002a). *Veo a Satán caer como el relámpago*. Barcelona: Anagrama.
- (2002b). *El chivo expiatorio*. Barcelona: Anagrama.
- GROF, S. (1994). “Investigación actual sobre la conciencia y la supervivencia humana”. A: GROF, S. (ed). *La evolución de la conciencia*. Barcelona: Kairós.
- HAAS, P. (2007). *Atlas 2007: Panorama économique du marché de la sécurité*. Paris: Technopresse.
- HEBBERECHT, P. (2003). “Sociedad de riesgos y política de seguridad”. A: AGRA, C. da et al. (eds.). *La seguridad en la sociedad del riesgo: Un debate abierto*. Barcelona: Atelier.
- HOBBS, T. (1651/2002). *Leviatán: La materia, forma y poder de un Estado eclesiástico y civil*. Madrid: Alianza Editorial.
- JONAS, H. (2004). *El principio de responsabilidad: Ensayo de una ética para la civilización tecnológica*. Barcelona: Herder.
- NAÍM, M. (2006). *Ilícito: Cómo traficantes, contrabandistas y piratas están cambiando el mundo*. Barcelona: Debate.
- NAPOLEONI, L. (2004). *Yihad: Cómo se financia el terrorismo en la nueva economía*. Barcelona: Urano.

- NEUMANN, E. (2007). *Psicología profunda y nueva ética*. Madrid: Alianza Editorial.
- NICHOLS, S. (2005). *Jung y el Tarot: Un viaje arquetípico*. Barcelona: Kairós.
- NOY, P. (2007). “Ciutat i automòbil”. A: *Trànsit: Civilització o barbàrie. Informe 2006 de l'Observatori del Risc*. Barcelona: Institut d'Estudis de la Seguretat, 2007.
- OSSERVATORIO AMBIENTE E LEGALITÀ. (2007). *Rapporto Ecomafia 2007: I numeri e le storie della criminalità ambientale*. Milano: Edizioni Ambiente.
- PUTMAN, R. ed. (2003). *El declive del capital social: Un estudio internacional sobre las sociedades y el sentido comunitario*. Barcelona: Galaxia Gutenberg/Círculo de Lectores.
- SARTRE, J-P. (1946). “Retrato de un antisemita”. A: *Sur* 138. Buenos Aires, abril 1946.
- SAVIANO, R. (2007). *Gomorra: Viatge a l'imperi econòmic i al somni de domini de la Camorra*. Barcelona: Empúries.
- SEN, A. (2007). *Identidad y violencia: La ilusión del destino*. Buenos Aires: Katz.
- SOYINKA, W. (2007). *Clima de miedo*. Barcelona: Tusquets.
- SUNSTEIN, C. (2009). *Leyes de miedo: Más allá del principio de precaución*. Buenos Aires: Katz Editores.
- TORRES, P. (2007). “El canvi climàtic, un risc que s'infiltra arreu”. A: *Canvi climàtic: Som a temps d'aturar-lo? Informe 2007 de l'Observatori del Risc* Barcelona: Institut d'Estudis de la Seguretat.
- TOWNSHEND, C. (2008). *Terrorismo: Una breve introducción*. Madrid: Alianza Editorial.
- TRÍAS, E. (2001). *Ciudad sobre ciudad: Arte, religión y ética en el cambio de milenio*. Barcelona: Destino.
- (2005). *La política y su sombra*. Barcelona: Anagrama.
- TUAN, Y-F. (2007). *Topofilia: Un estudio de las percepciones, actitudes y valores sobre el entorno*. Barcelona: Melusina.
- VAUGHAN, F. (1994). “La visión transpersonal”. A: GROF, S. (ed). *La evolución de la conciencia*. Barcelona: Kairós.
- WACQUANT, L. (2006). *Castigar els pobres: El nou govern de la inseguretat social*. Barcelona: Edicions de 1984.
- WALSH, R. (1994). “La supervivencia humana: Un análisis psicoevolutivo”. A: GROF, S. (ed.): *La evolución de la conciencia*. Barcelona: Kairós.

- WATTS, A. (2001). *La sabiduría de la inseguridad*. Barcelona: Kairós.
- WILBER, K. (1999). *La conciencia sin fronteras*. Barcelona: Kairós.
- (2007). *Espiritualidad integral: El nuevo papel de la religión en el mundo actual*. Barcelona: Kairós.
- ZIZEK, S. (2009). *Violència*. Barcelona: Editorial Empúries.

Anàlisi I

- BECK, U. (2008). *La sociedad del riesgo mundial: En busca de la seguridad perdida*. Barcelona: Paidós.
- BOIN, A. et al. (2007). *La política de la gestión de crisis: El liderazgo político bajo presión*. Madrid: INAP.
- CHALOM, M. y LEONARD, L. (2001). *Insécurité, police de proximité et gouvernance locale*. Paris: L'Harmattan.
- CURBET, J., GONZÁLEZ MURCIANO, C. y MURRIÀ, M. (2007). *L'Estat de la Seguretat ciutadana a l'Àrea Metropolitana de Barcelona: Informe 2007*. Document inèdit.
- GARLAND, D. (2005). *La cultura del control: Crimen y orden social en la sociedad contemporánea*. Barcelona: Gedisa.
- GIL CALVO, E. (2006). "Riesgo, incertidumbre y medios de comunicación". A: CURBET, J. (ed.) "Los retos globales de la seguridad urbana", *Revista Catalana de Seguretat Pública* 16.
- LAGRANGE, H. (2003). *Demandes de sécurité*. Paris: Éditions du Seuil et La République des Idées.
- PANIKKAR, R. (2002). *Paz y desarme cultural*. Madrid: Espasa Calpe.
- ROBERT, P. (2003). *El ciudadano, el delito y el Estado*. Barcelona: Atelier.
- ROCHÉ, S. (2004). *Sociologie politique de l'insécurité*. Paris: Presses Universitaires de France.
- ROSTAND, J. (1986). *El correo de un biólogo*. Madrid: Alianza Editorial.
- SKOGAN, W. (1992). *Disorder and Decline: Crime and the Spiral of Decay in American Neighbourhoods*. Berkeley i Los Angeles: University of California Press.
- TORRENTE, D. (2007). "El risc d'inseguretat ciutadana". A: Institut d'Estudis de la Seguretat. *Informe 2007 de l'Observatori del Risc*. Barcelona: IDES.
- WACQUANT, L. (2006). *Castigar els pobres: El nou govern de la inseguretat social*. Barcelona: Edicions de 1984.

Anàlisi II

- APPADURAI, A. (2007). *El rechazo de las minorías: Ensayo sobre la geografía de la furia*. Barcelona: Tusquets.
- ARENDETT, A. (2006). *Sobre la violencia*. Madrid: Alianza Editorial.
- ASAD, T. (2008). *Sobre el terrorismo suicida*. Barcelona: Laertes.
- AZURMENDI, J. (2001). *La violencia y la búsqueda de nuevos valores*. Argitaletxe: Hiru.
- BECK, U. (1998). *La sociedad del riesgo: Hacia una nueva modernidad*. Barcelona: Paidós.
- BRAUD, P. (2006). *Violencias políticas*. Madrid: Alianza Editorial.
- CANO, M.A. (2009). “Perfiles de autor del terrorismo islamista en Europa”. A: *Revista Electrónica de Ciencia Penal y Criminología* (en línea). núm. 11-07, p. 07:1-07:38. Disponible a: <http://criminet.ugr.es/recpc/11/recpc11-07.pdf> [RECPC 11-07, 2 jun].
- CARRASCO JIMÉNEZ, P. (2010). “Los condicionantes económicos en la etiología del terrorismo”. A: *Revista Electrónica de Ciencia Penal y Criminología* (en línea), núm. 12-03, p. 03:1-03:23. Disponible a: <http://criminet.ugr.es/recpc/12/recpc12-03.pdf> [RECPC 12-03, 7 mar].
- CASTEL, R. (2004). *La inseguridad social: ¿Qué es estar protegido?* Buenos Aires: Manantial.
- CASTELLS, M. (2009). *Comunicación y poder*. Madrid: Alianza Editorial.
- CONRAD, J. (2006). *El agente secreto*. Barcelona: El Aleph Editores.
- CURBET, J. (2007). “El terrorismo no tiene solución”. A: *Conflictos globales, violencias locales*. Quito: Flacso Ecuador.
- (2010). *Un món insegur: La seguretat en la societat del risc*. Girona: CCG Edicions.
- EAGLETON, T. (2008). *Terror santo*. Barcelona: Editorial Debate.
- ESCOHOTADO, A. (1991). *El espíritu de la comedia*. Barcelona: Editorial Anagrama.
- FILIU, J-P. (2008). *Les fronteres de la Jihad*. Barcelona: Edicions de 1984.
- GIUDICELLI, A. (2008). *El riesgo antiterrorista*. Madrid: Foca.
- GRAY, J. (2004). *Al Qaeda y lo que significa ser moderno*. Barcelona: Paidós.
- HOFFMAN, B. (1999). *A mano armada. Historia del terrorismo*. Madrid: Espasa Calpe.

- JORDÁN, J. (2004). *Profetas del miedo: Aproximación al terrorismo islamista*. Barañáin (Navarra): Ediciones Universidad de Navarra.
- JUERGENSMEYER, M. (2001). *Terrorismo religioso. El auge global de la violencia religiosa*. Madrid: Siglo XXI de España Editores.
- KALDOR, M. (2001). *Las nuevas guerras: Violencia organizada en la era global*. Barcelona: Tusquets Editores.
- LINZ, J.J. (1996). *La quiebra de las democracias*. Madrid: Alianza Editorial.
- NAÍM, M. (2006). *Ilícito: Cómo traficantes, contrabandistas y piratas están cambiando el mundo*. Barcelona: Debate.
- NAPOLEONI, L. (2004). *Yihad: Cómo se financia el terrorismo en la nueva economía*. Barcelona: Urano.
- PARENTI, M. (2002). *Terrorismo, la gran excusa*. Pamplona: Kalegorria.
- PASCUAL, J.M. (2010). “La governança democràtica de la seguretat pública”. A: AUTORS VARIS, *Gestió pública de la seguretat* (capítol 1, Mòdul 3 “Governança de la seguretat”). Barcelona: Universitat Oberta de Catalunya (pendent de publicació).
- REINARES, F. (1998). *Terrorismo y antiterrorismo*. Madrid: Ediciones Paidós Ibérica.
- (2003). *Terrorismo global*. Madrid: Taurus.
- RESTA, E. (2001). “La enemistad, la humanidad, las guerras”. A: EINSTEIN, A. i FREUD, S.: *¿Por qué la guerra?* Barcelona: Editorial Minúscula.
- SENNETT, R. (2009). *El artesano*. Barcelona: Editorial Anagrama.
- SUNSTEIN, C.R. (2009). *Leyes de miedo: Más allá del principio de precaución*. Madrid: Katz Editores.
- TOWNSHEND, C. (2008). *Terrorismo: Una breve introducción*. Madrid: Alianza Editorial.
- TRÍAS, E. (2001). *Ciudad sobre ciudad: Arte, religión y ética en el cambio de milenio*. Barcelona: Destino.
- ZIZEK, S. (2009). *Violència*. Barcelona: Editorial Empúries.

LECTURES COMPLÉMENTAIRES

RELACIÓ DE LECTURES

TEORIA I, II I III

- Text 01** NEUMANN, E. (2007). “El problema del mal”, resum de la Introducció (pp. 35-42) de *Psicología profunda y nueva ética*. Madrid: Alianza Editorial.
- Text 02** WALSH, R. (1994). Resum de “La supervivencia humana: un análisis psicoevolutivo” (pp. 15-25) de GROF, S. et al. *La evolución de la conciencia*. Barcelona: Kairós.
- Text 03** WILBER, K. (1999). “La frontera originaria”, resum de la Introducció (pp. 18-23) de *La conciencia sin fronteras*. Barcelona: Kairós.
- Text 04** WATTS, A. (2001). “No hay ninguna seguridad”, resum del capítol V (pp. 75-87) de *La sabiduría de la inseguridad*. Barcelona: Kairós.
- Text 05** YI-FU TUAN (2007). “El etnocentrismo”, resum del capítol 4 “Etnocentrismo, simetría y espacio” (pp. 49-52) de *Topofilia: Un estudio de las percepciones, actitudes y valores sobre el entorno*. Barcelona: Melusina.
- Text 06** BESOZZI, C. (2005). “À propos de sécurité”. Document del Centre Internacional per a la Prevenció de la Criminalitat (CIPC).
- Text 07** INNERARITY, D. (2004). “Las nuevas demandas de seguridad”, fragment del capítol 7 (pp. 166-169) de *La sociedad invisible*. Madrid: Espasa Calpe.
- Text 08** BAUMAN, Z. (2001). “Libertad y seguridad”, capítol 3 (pp. 53-70) de *La sociedad individualizada*. Madrid: Cátedra.
- Text 09** MIR, N. (2002). “¿Se desbordan los riesgos? Ley del desbordamiento del riesgo”. A: *Seguretat Sostenible* 6, agost 2002.
- Text 10** RIFKIN, J. (2010). “El fin de la conciencia histórica”, pp. 602-606 de *La civilización empática: La carrera hacia una conciencia global en un mundo en crisis*. Madrid, Ediciones Paidós Ibérica.

ANÀLISI I

- Text 11** PNUD (2008). “Justicia y Seguridad: Desarrollo Humano, Derechos Humanos y Gobernabilidad democrática”.
- Text 12** Fragment (p. 218-220) del Capítol 6 “Espacio público y espacio político” de BORJA, J. (2003). *La ciudad conquistada*. Madrid: Alianza Editorial.
- Text 13** HOECKER, L. i SALINAS, M. (2002). “La seguridad pública desde la perspectiva de la seguridad humana”. A: *Seguretat Sostenible* 6, agost 2002.
- Text 14** AA.VV. (2008). “(In)seguridad y violencia en América Latina: Un reto para la democracia”. A: *Revista Pensamiento Iberoamericano* 2 (Número monogràfic). Disponible a: <http://www.pensamientoiberoamericano.org/sumarios/2/pinpseguridad-y-violencia-en-america-latina-un-reto-para-la-democracia/>
- Text 15** “Vivir con extranjeros” (pp. 61-75) de BAUMAN, Z. (2006). *Confianza y temor en la ciudad: Vivir con extranjeros*. Barcelona: Arcadia.
- Text 16** PNUD (2008). “Guía de evaluación del estado de la seguridad ciudadana en América Latina”.
- Text 17** CARRANZA, E. (2004). “Políticas públicas en materia de seguridad de los habitantes ante el delito en América Latina”. A: *Nueva Sociedad* 191, maig-juny 2004, pp. 52-64. Disponible a: www.nuso.org/upload/articulos/3195_1.pdf
- Text 18** PÁEZ, A. “Hacia una propuesta de política pública de seguridad ciudadana”. FLACSO Sede Ecuador. Disponible a: www.flacsoandes.org/biblio/catalog/resGet.php?resId=18896
- Text 19** AA.VV. *Más derechos, más seguridad. Más seguridad, más derechos: Políticas públicas y seguridad en una sociedad democrática*. Disponible a: www.cels.org.ar/.../mas_derechos_mas_seguridad_completo.pdf
- Text 20** RIVEROS SERRATO, H. (2006). *Gobernabilidad local, convivencia y seguridad ciudadana: Marco para la acción*. Proyecto Regional de Gobernabilidad Local en América Latina del PNUD y Área de Gobernabilidad Local del LAC SURF.
- Text 21** MEDINA, J. (2010) “Políticas de seguridad ciudadana en el contexto urbano y prevención comunitaria: la experiencia anglosajona”. A: *Revista Electrónica de Ciencia Penal y Criminología* 12-02 (en línea), pp. 02:1-01:36. Disponible a: <http://criminet.ugr.es/recpc/12/recpc12-02.pdf>
- Text 22** SOTO, S. (2005). “La influencia de los medios en la percepción social de la delincuencia”. A: *Revista Electrónica de Ciencia Penal y Criminología* 07-09 (en línea), pp. 09:1-09:46. Disponible a: <http://criminet.ugr.es/recpc/07/recpc07-09.pdf>

Text 23 CARRIÓN M., F. (2009). “Prevención: ¿una propuesta *ex ante* al delito?”. A: URVIO. *Revista Latinoamericana de Seguridad ciudadana* 06, pp. 7-14. Disponible a: <http://www.flacsoandes.org/urvio/indices.php?idtipocontenido=6>

Text 24 EDWARDS, A. i HUGHES, G. (2009). “Comparando el gobierno de la seguridad en Europa: un enfoque geohistórico”. A: URVIO. *Revista Latinoamericana de Seguridad ciudadana* 06, pp. 25-40. Disponible a: <http://www.flacsoandes.org/urvio/indices.php?idtipocontenido=6>

ANÀLISI II

Text 25 ESPOSITO, F. *et al.* (2007). *Ciudades contra el terrorismo: formar a los representantes locales para enfrentar el terrorismo*. Foro Europeo para la Seguridad Urbana. Disponible a: <http://www.fesu.org/index.php?id=1768&L=3>

Text 26 CANO, M.A. (2009). “Perfiles de autor del terrorismo islamista en Europa”. A: *Revista Electrónica de Ciencia Penal y Criminología* (en línea), núm. 11-07, pp. 07:1-07:38. Disponible a: <http://criminet.ugr.es/recpc/11/recpc11-07.pdf> [RECPC 11-07, 2 jun].

Text 27 CANO, M.A. (2008). “Los inicios de la lucha antiterrorista en Alemania. Análisis de la legislación penal y procesal en las décadas de 1970-1980”. A: *Revista Electrónica de Ciencia Penal y Criminología* (en línea), núm. 10-14, pp. 14:1-14:31. Disponible a: <http://criminet.ugr.es/recpc/10/recpc10-14.pdf> [RECPC 10-14, 25 ago].

Text 28 CARRASCO, P. (2010). “Los condicionantes económicos en la etiología del terrorismo”. A: *Revista Electrónica de Ciencia Penal y Criminología* (en línea), núm. 12-03, pp. 03:1-03:23. Disponible a: <http://criminet.ugr.es/recpc/12/recpc12-03.pdf> [RECPC 12-03, 7 mar].

Text 29 JORDÁN, J. (2009). “Políticas de prevención de la radicalización violenta en Europa: elementos de interés para España”. A: *Revista Electrónica de Ciencia Penal y Criminología* (en línea), núm. 11-05, pp. 05:1-05:25. Disponible a: <http://criminet.ugr.es/recpc/11/recpc11-05.pdf> [RECPC 11-05, 4 mai].

Text 30 NAPOLEONI, L. (2004). “La Nueva Economía del Terror”. A: *YIHAD. Cómo se financia el terrorismo en la nueva economía*, pp. 337-340 (Madrid: Ediciones Urano).

Text 31 PRATS, J. “Vivir con el terror”. A: *Revista Governance* (Institut Internacional de Governabilitat).

Text 32 GIDDENS, A. (2004). “Terrorismo de viejo y de nuevo cuño”. A: *La Vanguardia*, 27 de desembre.

TEXTOS

(disponibles en format PDF en el CD)